

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ»

**ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΩΝ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ ΤΩΝ
ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΧΩΡΕΣ**

Επώνυμο: Αθανασία Α. Σπανοπούλου

Επιβλέπων: Γεώργιος Σταμπουλής, Επίκουρος Καθηγητής

Βόλος 2020

[2]

Υπεύθυνη Δήλωση

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στη διπλωματική εργασία. Επίσης έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι αυτή η πτυχιακή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για τις απαιτήσεις του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών στην Εφαρμοσμένη Οικονομική του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Βόλος, Ιανουάριος 2020

Ευχαριστίες

Η διπλωματική μου εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος «Εφαρμοσμένη Οικονομική στη Διοίκηση» του τμήματος Οικονομικών επιστημών. Πριν την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της εργασίας, αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω ορισμένους από τους ανθρώπους που γνώρισα, συνεργάστηκα μαζί τους και έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στην πραγματοποίησή της.

Πρώτον από όλους, θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής εργασίας, Επίκουρο Καθηγητή Γεώργιο Σταμπούλη για την πολύτιμη καθοδήγησή του, την εμπιστοσύνη και εκτίμηση που μου έδειξε. Στη συνέχεια θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Υποψήφιο Διδάκτορα Απόστολο Βέτσικα, ο οποίος με τα πλούσια πνευματικά προσόντα και το ήθος του συνέβαλε ουσιαστικά στην ολοκλήρωση αυτής της εργασίας. Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω τους γονείς μου Αχιλλέα και Αλεξάνδρα, καθώς και την αδερφή μου Λένα, που με υπομονή πρόσφεραν την απαραίτητη ηθική συμπαράσταση για την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής μου εργασίας.

Περιεχόμενα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο Εισαγωγή στο Θέμα της διπλωματικής.....	11
1.1 Σκοπός και σημασία της διπλωματικής εργασίας	11
1.2 Μεθοδολογική προσέγγιση	12
1.3 Διάρθρωση του κειμένου.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο Βιβλιογραφική Ανασκόπηση.....	14
2.1 Εισαγωγή.....	14
2.2 Βιβλιογραφική ανασκόπηση εμπειρικών εργασιών	14
2.3 Συμπεράσματα	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο Καταναλωτικά πρότυπα κατηγοριών κατανάλωσης.....	22
3.1 Εισαγωγή.....	22
3.2 Τάσεις της κατανάλωσης σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο	22
3.3 Δεδομένα & Περιγραφική Στατιστική	28
3.4 Συμπεράσματα κεφαλαίου.....	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο Μεθοδολογία και Εμπειρικά Ευρήματα.....	35
4.1 Εισαγωγή.....	35
4.2 Προσδιοριστικοί παράγοντες και οικονομετρικό μοντέλο	35
4.3 Έλεγχοι στασιμότητας σε δεδομένα πάνελ (<i>panel unit root tests</i>).....	38
4.4 Μοντέλα Σταθερών Επιδράσεων (<i>Fixed Effects Model</i>) & Τυχαίων Επιδράσεων (<i>Random Effects Model</i>).....	39
4.4.1 Μοντέλα Σταθερών Επιδράσεων (<i>Fixed Effects Model</i>)	39
4.4.2 Μοντέλα Τυχαίων Επιδράσεων (<i>Random Effects Model</i>)	40
4.5 Εκτιμήσεις οικονομετρικού μοντέλου.....	41
4.6 Η επίδραση της κρίσης του 2008	46
4.7 Μοντέλα κοινωνικής ενημερίας.....	55
4.8 Συμπεράσματα	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο Συμπεράσματα και Μελλοντική Έρευνα	74
5.1 Συμπεράσματα	74
5.2 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα	81
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	82
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	87

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 3.1 Κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών (κωδικοποίηση της Eurostat)	Σελ. 23
Πίνακας 3.2 Δείγμα των χωρών της έρευνας	Σελ. 27
Πίνακας 3.3 Περιγραφική στατιστική των κατηγοριών κατανάλωσης των νοικοκυριών	Σελ. 28
Πίνακας 3.4 Χάρτης θερμότητας της κατανάλωσης των νοικοκυριών των χωρών για το διάστημα 1995-2017 (μέση τιμή)	Σελ. 30
Πίνακας 4.1 Παρουσίαση των οικονομικών μεταβλητών της έρευνας	Σελ. 35
Πίνακας 4.2 Αποτελέσματα εκτιμήσεων του οικονομετρικού μοντέλου	Σελ. 41
Πίνακας 4.3A Εξέταση των μοντέλων (φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά, αλκοολούχα ποτά-καπνό-ναρκωτικές ουσίες, ρουχισμός, στέγαση, διαρκή αγαθά) με την επίδραση της κρίσης	Σελ. 47
Πίνακας 4.3B Εξέταση των μοντέλων (υγεία, επικοινωνίες, αναψυχή-πολιτισμός, εκπαίδευση, εστιατόρια-ξενοδοχεία) με την επίδραση της κρίσης	Σελ. 52
Πίνακας 4.4 Ταξινόμηση των χωρών με βάση τα μοντέλα κοινωνικής ευημερίας	Σελ. 55
Πίνακας 4.5A Εξέταση των μοντέλων (φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά, αλκοολούχα ποτά-καπνό-ναρκωτικές ουσίες) με την επίδραση του μοντέλου κοινωνικής ευημερίας	Σελ. 57
Πίνακας 4.5B Εξέταση των μοντέλων (ρουχισμός, στέγαση) με την επίδραση του μοντέλου κοινωνικής ευημερίας	Σελ. 60
Πίνακας 4.5Γ Εξέταση των μοντέλων (διαρκή αγαθά, υγεία) με την επίδραση του μοντέλου κοινωνικής ευημερίας	Σελ. 63

Πίνακας 4.5Δ Εξέταση των μοντέλων (επικοινωνίες, αναψυχή-πολιτισμός) με την επίδραση του μοντέλου κοινωνικής ευημερίας.	Σελ. 66
Πίνακας 4.5Ε Εξέταση των μοντέλων (εκπαίδευση, εστιατόρια-ξενοδοχεία) με την επίδραση του μοντέλου κοινωνικής ευημερίας.	Σελ. 69
Πίνακας 5.1 Αποτελέσματα επίδρασης της κρίσης στα καταναλωτικά πρότυπα.	Σελ. 76
Πίνακας 5.2 Συνοπτικά αποτελέσματα των εκτιμήσεων στα μοντέλα κρατών κοινωνικής ευημερίας στην Ευρώπη.	Σελ. 79

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 3.1 Καταναλωτικά πρότυπα νοικοκυριών σε παγκόσμιο επίπεδο, 2013	Σελ. 23
Γράφημα 3.2 Καταναλωτικά πρότυπα νοικοκυριών στην Ευρώπη, 1995	Σελ. 25
Γράφημα 3.3 Καταναλωτικά πρότυπα νοικοκυριών στην Ευρώπη, 2017	Σελ. 26

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διερευνά πιθανούς προσδιοριστικούς παράγοντες που επηρεάζουν διάφορες κατηγορίες κατανάλωσης νοικοκυριών σε ένα δείγμα 24 ευρωπαϊκών χωρών για το διάστημα 1995-2017. Πιο συγκεκριμένα, διερευνώνται δώδεκα κατηγορίες κατανάλωσης, (δαπάνες για φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά, αλκοολούχα ποτά-καπνός-ναρκωτικές ουσίες, ένδυση-υπόδηση, στέγαση, διαρκή αγαθά, υγεία, μεταφορές, επικοινωνίες, αναψυχή-πολιτισμός, εκπαίδευση, εστιατόρια-ξενοδοχεία και διάφορα αγαθά-υπηρεσίες). Ως πιθανοί προσδιοριστικοί παράγοντες εξετάζεται το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, η συνολική δαπάνη των νοικοκυριών, το χρέος των νοικοκυριών, το επίπεδο ανεργίας, το ποσοστό αποφοίτων με τριτοβάθμια εκπαίδευση και οι φόροι σε αγαθά και υπηρεσίες. Χρησιμοποιείται η ανάλυση δεδομένων σε πάνελ και μοντέλα σταθερών και τυχαίων επιδράσεων. Επίσης εξετάζω την επίδραση της κρίσης του 2008 για πιθανή αλλαγή στα καταναλωτικά πρότυπα των νοικοκυριών. Τέλος, οι εξεταζόμενες χώρες της έρευνας ταξινομούνται σε πέντε ομάδες (*Continental, Anglo-Saxon, Mediterranean, Nordic και Central-Eastern*), ανάλογα με το μοντέλο κοινωνικής ευημερίας σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των Eikemo *et al.* (2008), για την εκτίμηση των αρχικών μοντέλων.

Τα εμπειρικά αποτελέσματα υποδεικνύουν πως η κρίση επηρέασε θετικά την κατανάλωση αγαθών πρώτης ανάγκης (φαγητό και στέγαση) και αρνητικά την κατανάλωση για διαρκή αγαθά, για επικοινωνίες και για αναψυχή-πολιτισμό. Τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων της επίδρασης του μοντέλου κοινωνικής ευημερίας δείχνουν διαφορές μεταξύ των πέντε ομάδων χωρών.

Λέξεις-κλειδιά: κατηγορίες κατανάλωσης νοικοκυριών, ευρωπαϊκές χώρες, ανάλυση δεδομένων σε πάνελ, κρίση, μοντέλα κοινωνικής ευημερίας

Abstract

This study investigates possible determinants that influence different categories of household consumption in a sample of 24 European countries for the period 1995-2017. More specifically, twelve categories of household consumption expenditure are investigated, such as expenditure on food and non-alcoholic beverages, alcoholic beverages-tobacco-narcotics, clothing-footwear, housing, durable goods, health, transport, communications, recreation-culture, education, restaurants-hotels and miscellaneous goods and services. The potential determinants examined include household disposable income, total household spending, household debt, unemployment rate, tertiary graduates, and taxes on goods and services. Panel data analysis and fixed-effects models and random-effects models are used. I also examine the impact of the crisis (2008) on a possible change in household consumption patterns. Finally, the examined countries are classified into five groups (Continental, Anglo-Saxon, Mediterranean, Nordic and Central-Eastern), depending on the social welfare model according to Eikemo *et al.* (2008), in order to estimate the initial models.

The empirical findings indicate that the crisis appears to present a positive impact on the consumption of essential goods (food and housing) and negatively on the consumption of durable goods, communications and recreation-culture. The estimated results for the social welfare model differ among the five groups of countries.

Keywords: categories of household consumption expenditure, European countries, panel data analysis, crisis, social welfare states

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο Εισαγωγή στο Θέμα της διπλωματικής

1.1 Σκοπός και σημασία της διπλωματικής εργασίας

Στη διπλωματική εργασία γίνεται εμπειρική διερεύνηση των προσδιοριστικών παραγόντων διαφόρων κατηγοριών κατανάλωσης των νοικοκυριών σε ευρωπαϊκές χώρες για την περίοδο 1995-2017. Σκοπός της έρευνας είναι η συμβολή στην κατανόηση των διακυμάνσεων κατανάλωσης των νοικοκυριών, η ανάλυση των προσδιοριστικών παραγόντων που συμβάλλουν σε αυτές και η πρόκληση ενδιαφέροντος για μελλοντικές μελέτες.

Οι δαπάνες κατανάλωσης των νοικοκυριών διαδραματίζουν καίριο ρόλο στον προσδιορισμό της ευημερίας των πληθυσμών και των δυναμικών επιδράσεων των οικονομικών διαταραχών. Στις περισσότερες χώρες, αποτελεί το μεγαλύτερο στοιχείο του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (Keho, 2019). Σύμφωνα με τους Todaro and Smith (2015) είναι δύσκολο να εντοπιστούν οι παράγοντες που επηρεάζουν την κατανάλωση ή οι παράγοντες που ανταποκρίνονται περισσότερο στις καταναλωτικές δαπάνες του τομέα των νοικοκυριών.

Επίσης, παράγοντες, όπως η οικονομική κρίση που έπληξε τα νοικοκυριά στην Ευρώπη αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο, επηρεάζουν σημαντικά τις δαπάνες των νοικοκυριών παρουσιάζοντας αλλαγές ως προς το μέγεθός τους αλλά και ως προς τον τύπο τους (Muzindutsi and Mjeso, 2018). Οι εμπειρικές μελέτες της βιβλιογραφίας εξετάζουν προσδιοριστικούς παράγοντες της συνολικής κατανάλωσης των νοικοκυριών αλλά αγνοούν σε σημαντικό βαθμό την επίδραση στις επιμέρους κατηγορίες κατανάλωσης. Στην εργασία αυτή επέλεξα να μελετήσω την επίδραση μιας σειράς οικονομικών παραγόντων σε όλες τις βασικές κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Χρησιμοποιώ ένα οικονομετρικό μοντέλο για την εξακρίβωση εκείνων των παραγόντων που επιδρούν σημαντικά σε κάθε κατηγορία κατανάλωσης.

Η κατασκευή ενός τέτοιου μοντέλου εκτίμησης θα μπορούσε δυνητικά να χρησιμοποιηθεί για τον εντοπισμό παραγόντων καθώς και για τη λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων των νοικοκυριών (Todaro and Smith, 2015).

1.2 Μεθοδολογική προσέγγιση

Για το σκοπό και τις ανάγκες της εργασίας χρησιμοποιούνται δώδεκα διαφορετικές κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών σε ένα δείγμα 24 ευρωπαϊκών χωρών για το διάστημα 1995-2017. Οι κατηγορίες αυτές είναι:

- δαπάνες για φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά,
- αλκοολούχα ποτά-καπνός-ναρκωτικές ουσίες,
- ένδυση-υπόδηση,
- στέγαση,
- διαρκή αγαθά,
- υγεία,
- μεταφορές,
- επικοινωνίες,
- αναψυχή-πολιτισμός,
- εκπαίδευση,
- εστιατόρια-ξενοδοχεία και
- διάφορα αγαθά-υπηρεσίες.

Πιο συγκεκριμένα, προσπαθώ να μελετήσω την πιθανή επίδραση των ακόλουθων οικονομικών παραγόντων στις διάφορες κατηγορίες κατανάλωσης χρησιμοποιώντας ανάλυση δεδομένων σε πάνελ (*panel data analysis*):

- διαθέσιμο εισόδημα νοικοκυριών,
- συνολική δαπάνη των νοικοκυριών,
- χρέος των νοικοκυριών,
- επίπεδο ανεργίας,
- ποσοστό αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης,
- φόροι σε αγαθά και υπηρεσίες.

Για τη διεύρυνση του θέματος εφαρμόζονται οικονομετρικές μεθοδολογίες, όπως έλεγχοι στασιμότητας, μοντέλα σταθερών και τυχαίων επιδράσεων (*fixed and random effects models*), καθώς και συμπερίληψη ψευδομεταβλητών στα οικονομετρικά μοντέλα. Με τη χρήση των ψευδομεταβλητών εξετάζεται, σε πρώτο στάδιο, η πιθανή αλλαγή της καταναλωτικής συμπεριφοράς των νοικοκυριών (προτεραιότητες) μετά το 2009, καθώς και η σημασία της επίδρασης του μοντέλου του κράτους ευημερίας στις διάφορες κατηγορίες κατανάλωσης, σε δεύτερο στάδιο, μέσω κατηγοριοποίησης των χωρών σε επιμέρους ομάδες (Continental, Anglo-Saxon, Mediterranean, Nordic, Central-Eastern).

1.3 Διάρθρωση του κειμένου

Οι στόχοι που τέθηκαν στην ενότητα 1.1 καθορίζουν και τη διάρθρωση του υπολοίπου της εργασίας, στα επόμενα κεφάλαια.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρατίθεται η βιβλιογραφική επισκόπηση θεωρητικών και εμπειρικών εργασιών και παρουσιάζονται μελέτες ερευνητών που έχουν εξετάσει πιθανούς προσδιοριστικούς παράγοντες της συνολικής κατανάλωσης των νοικοκυριών σε αναπτυγμένες αλλά και αναπτυσσόμενες χώρες. Επισημαίνεται το κενό στη βιβλιογραφία, σε ό,τι αφορά στις επιμέρους κατηγορίες δαπανών.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται, σε γραφήματα, οι τάσεις και τα πρότυπα της κατανάλωσης των νοικοκυριών τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, στις επιλεγμένες χώρες και η περιγραφική στατιστική των δεδομένων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το οικονομετρικό μοντέλο που αποτελείται από μακροοικονομικούς παράγοντες (π.χ. διαθέσιμο εισόδημα νοικοκυριών, χρέος νοικοκυριών, επίπεδο ανεργίας, φόρους σε αγαθά και υπηρεσίες κ.α.) που πιθανώς επηρεάζουν τις διάφορες κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών. Αναλύεται η μεθοδολογία και τα εμπειρικά ευρήματα. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται σε μορφή πινάκων, τα αποτελέσματα των μοντέλων, σταθερών και τυχαίων επιδράσεων για τις 24 ευρωπαϊκές χώρες της μελέτης, για το διάστημα 1995-2017. Μεταξύ άλλων, εξετάζεται η επίδραση της κρίσης του 2008 στις διάφορες κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών για τη διερεύνηση της αλλαγής των καταναλωτικών προτύπων τη τελευταία περίπου δεκαετία. Στο πλαίσιο του τέταρτου κεφαλαίου, πραγματοποιείται κατηγοριοποίηση των 24 ευρωπαϊκών χωρών σε ομάδες, με βάση το μοντέλο κράτους ευημερίας που ακολουθούν, για τη διερεύνηση κοινής συμπεριφοράς, με βάση τους Eikemo *et al.* (2008).

Στο πέμπτο, και τελευταίο, κεφάλαιο συνοψίζω τα βασικά συμπεράσματα της εργασίας και παρουσιάζω κάποιες προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

2.1 Εισαγωγή

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας γίνεται μια σύντομη ιστορική ανασκόπηση των μελετών προσδιοριστικών παραγόντων που επηρεάζουν την κατανάλωση των νοικοκυριών. Στην ενότητα 2.2 γίνεται παρουσίαση πρόσφατων μελετών της βιβλιογραφίας που διερευνούν τα αίτια μεταβολής της κατανάλωσης σε κύριες και ουσιώδης ανάγκες. Τα τελευταία χρόνια έχει ενταθεί το ενδιαφέρον γύρω για το συγκεκριμένο θέμα, προσελκύνοντας την προσοχή των ερευνητών, κυρίως όμως για τις αναπτυσσόμενες χώρες.

2.2 Βιβλιογραφική ανασκόπηση εμπειρικών εργασιών

Πολλές είναι οι μελέτες που έχουν διεξαχθεί ώστε να προσδιοριστούν οι παράγοντες που διαμορφώνουν τις δαπάνες των νοικοκυριών. Ωστόσο, είναι δύσκολο να εντοπιστούν οι παράγοντες που επηρεάζουν την κατανάλωση ή παράγοντες που ανταποκρίνονται περισσότερο στις καταναλωτικές δαπάνες του τομέα των νοικοκυριών. Αυτό οφείλεται στην καταναλωτική δαπάνη του τομέα των νοικοκυριών, η οποία επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες, είτε από άμεσους παράγοντες, όπως το διαθέσιμο εισόδημα, είτε από έμμεσους παράγοντες, όπως η αύξηση της συνολικής τιμής αγαθών και υπηρεσιών. Μερικές φορές, το μοντέλο εκτίμησης που κατασκευάζεται είναι σε αντίθεση με τις υπάρχουσες οικονομικές θεωρίες που δημιουργούν δυσκολίες στην κατασκευή ενός κατάλληλου μοντέλου εκτίμησης σε πραγματική οικονομική κατάσταση (Muzindutsi and Mjeso, 2018). Η εκτίμηση του καταναλωτικού μοντέλου μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον εντοπισμό παραγόντων λαμβάνοντας υπόψη την εμφάνιση οικονομικών προβλημάτων, καθώς και για τον εντοπισμό μέτρων για την αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων των νοικοκυριών (Muzindutsi and Mjeso, 2018).

Σύμφωνα με την Κεϋνσιανή προσέγγιση, ο κύριος προσδιοριστικός παράγοντας της κατανάλωσης είναι το εισόδημα. Επιπλέον, ο Keynes (1936) υπέθεσε ότι από μια αύξηση του εισοδήματος, ένα μόνο μέρος πηγαίνει σε αύξηση της κατανάλωσης, ενώ η συνολική

κατανάλωση ως ποσοστό του συνολικού εισοδήματος μειώνεται, καθώς αυξάνεται το εισόδημα. Τέλος, ο Keynes θεώρησε ότι το επιτόκιο, αν και μπορεί να επηρεάζει την κατανάλωση, δεν έχει σημαντική επίδραση.

Από τότε που ο Keynes παρουσίασε την πρώτη του θεωρία κατανάλωσης η οποία επικεντρώνεται στο εισόδημα ως προσδιοριστικός παράγοντας της κατανάλωσης, σημειώθηκαν εξελίξεις σε αυτόν τον τομέα και προτάθηκαν διάφορες εναλλακτικές θεωρίες περί συμπεριφοράς των καταναλωτών.

Η σχέση μεταξύ της καταναλωτικής δαπάνης και των διαφόρων μακροοικονομικών μεταβλητών έχει διερευνηθεί σε διάφορες μελέτες που διεξήχθησαν από ερευνητές για διάφορες χώρες. Οι Kweka and Morrissey (1998) διερεύνησαν τις επιπτώσεις της οικονομικής μεγέθυνσης στις δαπάνες κατανάλωσης στην Τανζανία και διαπίστωσαν ότι το ΑΕΠ δεν έχει σημαντική επίδραση στις καταναλωτικές δαπάνες. Στη Νιγηρία, μια μελέτη του Adedotun (1978) έδειξε μια θετική συσχέτιση μεταξύ της καταναλωτικής δαπάνης και του κατά κεφαλήν εισοδήματος. Οι Uwujaren (1977) και Akekere and Yousuo (2012) διαπίστωσαν ότι το συνολικό εισόδημα έχει θετικό και σημαντικό αντίκτυπο στις δαπάνες ιδιωτικής κατανάλωσης στη Νιγηρία. Εκτός από το εισόδημα, οι Tomori (1972) και Ajayi *et al.*, (1974) διαπίστωσαν ότι τα νομισματικά μεγέθη, όπως τα επιτόκια, συγκαταλέγονται στους βασικούς καθοριστικούς παράγοντες της καταναλωτικής δαπάνης στη Νιγηρία. Ο Forgha (2008) προσπάθησε επίσης να διαμορφώσει οικονομετρικά μοντέλα κατανάλωσης και εξοικονόμησης για το Καμερούν κατά την περίοδο 1970-2007 και διαπίστωσε ότι το διαθέσιμο εισόδημα, το γενικό επίπεδο τιμών, ο αναμενόμενος πληθωρισμός, ο επιτοκισμός και ο λόγος εξάρτησης έχουν θετικό αντίκτυπο στην ιδιωτική κατανάλωση.

Η θεωρία της κατανάλωσης του Duesenberry του 1949, παρουσίασε ότι η καταναλωτική δαπάνη εξαρτάται από το σχετικό εισόδημα ενός ατόμου και όχι από το απόλυτο εισόδημα. Αυτή η θεωρία αναφέρεται ως θεωρία της σχετικής εισοδηματικής κατανάλωσης (Ahuja, 2013).

Ο Modigliani (1950) στην συνέχεια, πρότεινε μια δεύτερη θεωρία γνωστή ως Θεωρία της κατανάλωσης του Κύκλου Ζωής, η οποία δηλώνει ότι τα άτομα εμφανίζουν ένα ομοιόμορφο προφίλ κατανάλωσης κατά τη διάρκεια της ζωής τους, ανάλογα με τις προσδοκίες τους για το εισόδημα καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους και όχι βάσει του τρέχοντος εισοδήματός τους. Η σχετική θεωρία εισοδήματος της κατανάλωσης εμπλούτισε

την κεϋνσιανή θεωρία, προτείνοντας ότι η κατανάλωση ατόμων δεν εξαρτάται μόνο από το εισόδημά τους, αλλά είναι σχετική με το εισόδημα των άλλων στην κοινωνία.

Μια άλλη θεωρία της κατανάλωσης είναι η θεωρία της μόνιμης εισοδηματικής κατανάλωσης που προτάθηκε από τον Milton Friedman το 1957. Ο Friedman πρότεινε μια υπόθεση σχετικά με τη συμπεριφορά κατανάλωσης γνωστή ως Υπόθεση Μόνιμου Εισοδήματος, σύμφωνα με την οποία η κατανάλωση ατόμων εξαρτάται από το μόνιμο εισόδημά τους και όχι από το σημερινό επίπεδο εισοδήματός τους. Σύμφωνα με την εν λόγω έρευνα, οι άνθρωποι σχεδιάζουν την κατανάλωσή τους στο αναμενόμενο μέσο εισόδημα για μεγάλο χρονικό διάστημα, στο οποίο ο Friedman αναφέρεται ως μόνιμο εισόδημα. Το μέσο εισόδημα περιλαμβάνει δύο πηγές εισοδήματος, δηλαδή το εισόδημα από την εργασία (εισόδημα από την παροχή υπηρεσιών εργασίας) και το εισόδημα από περιουσιακά στοιχεία (εισόδημα από περιουσιακά στοιχεία και αποταμιεύσεις) (Muzindutsi and Mjeso, 2018). Η θεωρία του Friedman (1957) φαίνεται να υποδηλώνει ότι η τρέχουσα κατανάλωση επηρεάζεται από το εισόδημα και τον πλούτο που παράγονται από τα άτομα, υποδηλώνοντας ότι μεταβλητές, όπως τα επιτόκια, που επηρεάζουν τον πλούτο, μπορεί να επηρεάσουν την κατανάλωση.

Κάποιες μελέτες αφιερώνονται στην ανάλυση ορισμένων τύπων δαπανών για τα νοικοκυριά, όπως οι δαπάνες για την υγεία. Σύμφωνα με την έρευνα του Newhouse (1977) σε χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής στις αρχές της δεκαετίας του 1970, οι δαπάνες των νοικοκυριών για την υγεία δεν επηρεάζονται τόσο από τους συνήθεις παράγοντες όπως το εισόδημα, μα σχετίζονται περισσότερο με την ηλικία και την ανακούφιση του άγχους που τους προσφέρει η φροντίδα της υγείας τους.

Αν και οι θεωρίες καταναλωτικών δαπανών επικεντρώνονταν κυρίως στο εισόδημα και την εξοικονόμηση ως καθοριστικούς παράγοντες της κατανάλωσης, άλλες μακροοικονομικές μεταβλητές, όπως τα επιτόκια, ο πληθωρισμός και οι συναλλαγματικές ισοτιμίες, έχουν εξετασθεί ως καθοριστικοί παράγοντες της κατανάλωσης (Chari *et al* 2002; Pettis, 2011; Verter and Osakwe, 2014; Ezeji and Ajudua, 2015).

Τα επιτόκια αλλάζουν διαχρονικά λόγω των αποφάσεων της νομισματικής πολιτικής και των σχέσεων με τις μεταβολές της καταναλωτικής δαπάνης (Pettis, 2011). Τα άτομα που συνήθως δαπανούν κεφάλαια δανεισμού καταναλώνουν λιγότερο όταν τα επιτόκια είναι υψηλά (Pettinger, 2007). Επιπρόσθετα, η κατανάλωση δανειακών κεφαλαίων μειώνεται όταν τα επιτόκια είναι υψηλά, καθώς τα άτομα αποφεύγουν να δανειστούν όταν τα επιτόκια είναι

υψηλά (Pettinger, 2007). Από την άλλη πλευρά, η μείωση των επιτοκίων αποθαρρύνει την εξοικονόμηση και την αύξηση της κατανάλωσης και ένα μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματος διοχετεύεται σε καταναλωτικές δαπάνες (Aguoba and Schorfheide, 2011). Έτσι, μπορεί να ειπωθεί ότι υπάρχει αντίστροφη σχέση μεταξύ της κατανάλωσης και των επιτοκίων.

Άλλη μία μελέτη από τους Nuriz *et. al.* (1985), έρχεται να επιβεβαιώσει τη μακροχρόνια σχέση μεταξύ διαθέσιμου εισοδήματος και καταναλωτικής δαπάνης. Τα ευρήματα της μελέτης που πραγματοποιήθηκε υποδηλώνουν ότι τα έσοδα και τα περιουσιακά στοιχεία αυξάνουν την κατανάλωση, με τα έσοδα να συνεισφέρουν περισσότερο στην αύξηση της κατανάλωσης. Διαπιστώνεται πως κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες, όπως το εισόδημα, η εκπαίδευση και ο τύπος κατοικίας των νοικοκυριών, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στις καταναλωτικές δαπάνες των νοικοκυριών. Το εισόδημα, για ακόμη μία φορά θεωρείται ο κύριος παράγοντας που επηρεάζει την καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών για τους οικονομικούς πόρους των νοικοκυριών.

Παρόμοια αποτελέσματα με αυτά της έρευνας των Nuriz *et al.* (1985) παρουσίασαν μελέτες στην Κίνα που διεξήχθησαν από τους Chen *et al.* (2010), οι οποίες διερευνούν τις επιπτώσεις του πλούτου στις καταναλωτικές δαπάνες των ανθρώπων στην Κίνα. Η μελέτη αυτή χρησιμοποιεί διανυσματικό υπόδειγμα διόρθωσης σφαλμάτων (VECM) σε εθνικά τριμηνιαία στοιχεία της Κίνας. Τα ευρήματα υποδηλώνουν ότι υπάρχει μακροχρόνια σχέση μεταξύ διαθέσιμου εισοδήματος και καταναλωτικής δαπάνης. Επιπλέον, τα έσοδα και τα περιουσιακά στοιχεία αυξάνουν την κατανάλωση στην Κίνα, με τα έσοδα να συνεισφέρουν περισσότερο στην αύξηση της κατανάλωσης στην Κίνα.

Η έρευνα του Balassa (1990) εξέτασε την επίδραση του επιτοκίου στην κατανάλωση. Τα ευρήματά της υποδηλώνουν την έμμεση σχέση τους, καθώς ο άμεσος αντίκτυπος μιας πιθανής μεταβολής του εμφανίζεται, συνήθως, αρχικά στις αποταμιεύσεις των νοικοκυριών. Μια αύξηση του επιτοκίου ωθεί τα νοικοκυριά να αποταμιεύουν περισσότερο και να καταναλώνουν λιγότερο.

Σύμφωνα με την μελέτη των Kouremenos and Avlonitis (1995) ο βαθμός αστικοποίησης αποτελεί πρόσθετη μεταβλητή στη διαμόρφωση του καταναλωτικού προτύπου, αφού τα νοικοκυριά που ζουν σε αγροτικές περιοχές παράγουν μέρος της διατροφής τους, εμφανίζοντας έτσι υψηλή ιδιοκατανάλωση. Επομένως, η μείωση των νοικοκυριών της υπαίθρου με την αύξηση της αστικοποίησης μεταβάλλει την κατανομή του

εισοδήματος στις διάφορες καταναλωτικές κατηγορίες. Σημαντική επιρροή στη διάρθρωση της κατανάλωσης έχει βέβαια και η αυξημένη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, όπως και ο γενικότερος τρόπος ζωής των πολιτών.

Άλλες παράμετροι, σύμφωνα με τους Bailliu and Reisen (1998), που επηρεάζουν το καταναλωτικό πρότυπο σε μία χώρα είναι το σύστημα εκπαίδευσης και υγείας. Όσο πιο προηγμένο είναι το σύστημα εκπαίδευσης και όσο πιο πλήρεις και ποιοτικές είναι οι προσφερόμενες δημόσιες υπηρεσίες υγείας, τόσο μικρότερη είναι η ανάγκη των ατόμων να απευθυνθούν στις υπηρεσίες του ιδιωτικού τομέα. Από την άλλη, η γήρανση του πληθυσμού έχει αρνητική επιρροή στις δαπάνες εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας. Όσον αφορά το συνταξιοδοτικό σύστημα, η επίδρασή του είναι σημαντική στην αποταμίευση των νοικοκυριών και στην αγορά ασφαλιστικών υπηρεσιών (Bailliu και Reisen, 1998).

Πολλές από τις διαφορές που παρατηρούνται στο επίπεδο διαφόρων κατηγοριών κατανάλωσης μπορούν να ερμηνευτούν μέσα από τις διαφορές στην κουλτούρα που υπάρχει σε κάθε κοινωνία και τη μακροχρόνια ή πολιτισμική τους συμπεριφορά (Bell, 1999). Με άλλα λόγια, το σύστημα αξιών και οι συνήθειες-αντιλήψεις επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό το καταναλωτικό πρότυπο που κυριαρχεί (Thogersen and Olander, 2002).

Η φορολογία επηρεάζει άμεσα την ιδιωτική κατανάλωση μέσω της επίδρασής της στο διαθέσιμο εισόδημα. Η αύξησή της, ειδικά όταν έχει μόνιμο χαρακτήρα, μειώνει το εισόδημα των καταναλωτών και κατ' επέκταση την ποσότητα αγαθών και υπηρεσιών που καταναλώνονται. Εμπειρικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για χώρες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) κατά τη δεκαετία του 1990 επιβεβαιώνουν τη σχέση φορολογίας και κατανάλωσης. Η έρευνα κατά Parker (1999) επιβεβαιώνει πως οι αναμενόμενες αλλαγές στους φόρους κοινωνικής ασφάλισης οδηγούν σε σημαντικές αλλαγές στις δαπάνες των νοικοκυριών (Varlamova and Larionova, 2015).

Επίσης, το μέγεθος των νοικοκυριών θεωρείται ότι επηρεάζει τη μεταβολή του καταναλωτικού προτύπου. Η μείωση του μεγέθους των νοικοκυριών περιορίζει την κατανάλωση ορισμένων αγαθών, όπως π.χ. την κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας μέσα από τη συμβίωση μεγάλου σχετικά αριθμού ατόμων (European Commission, 2001).

Σύγχρονες προσεγγίσεις που μελετούν τη συμπεριφορά του καταναλωτή θεωρούν ότι καθοριστική επιρροή στην κατανομή του εισοδήματος των νοικοκυριών διαδραματίζει η κουλτούρα και το σύστημα αξιών της κοινωνίας.

Οι έρευνες που αφορούσαν την επιρροή του εισοδήματος στις δαπάνες των νοικοκυριών συνεχίστηκαν. Η έρευνα των Ohale and Onyama (2002) υποστηρίζει, όμως, πως ακόμη και αν το απόλυτο εισόδημα των ατόμων αυξάνεται, χωρίς αύξηση του σχετικού εισοδήματός τους (όταν όλα τα άλλα άτομα στην κοινωνία λαμβάνουν το ίδιο ποσοστό αύξησης του εισοδήματος) αυτά τα άτομα θα εξακολουθήσουν να δαπανούν το ίδιο ποσοστό του εισοδήματός τους με την κατανάλωση που είχαν πριν από την αύξηση του απόλυτου εισοδήματός τους. Αυτό σημαίνει ότι η μέση τάση κατανάλωσης των ατόμων παραμένει αμετάβλητη ανεξάρτητα από την αύξηση του απόλυτου εισοδήματός τους.

Παρόμοια αποτελέσματα επιβεβαιώνονται και στη μελέτη των Kiran and Navneet (2005), όπου επιβεβαιώνουν πως το εισόδημα είναι σημαντικός παράγοντας για την απόκτηση αγαθών και υπηρεσιών, ειδικά με το συνεχιζόμενο αυξανόμενο κόστος στην παγκόσμια οικονομία. Το εισόδημα μπορεί να επιτρέψει στα νοικοκυριά να αγοράσουν αγαθά, θρεπτικά τρόφιμα, μεταφορές, υγειονομική περίθαλψη κ.ο.κ. Η εξάρτηση του εισοδήματος από την κατανάλωση των νοικοκυριών καθιστά το εισόδημα ως κυρίαρχο παράγοντα για τις μεταβολές στην κατανάλωση των νοικοκυριών. Όταν το εισόδημα αυξάνεται σταθερά, η κατανάλωση των νοικοκυριών θα αυξηθεί. Το αντίθετο είναι επίσης αληθές, όπου η μείωση των εσόδων προκαλεί έντονη πτώση της κατανάλωσης των νοικοκυριών (Bakri *et al.*, 2017).

Χαρακτηριστικός παράγοντας δεν παύει να είναι η εξέλιξη της ηλικιακής κατανομής των νοικοκυριών και ιδιαίτερα η αύξηση της γήρανσης του πληθυσμού που θεωρείται ότι επηρεάζει το καταναλωτικό πρότυπο. Εμπειρικές έρευνες διαπιστώνουν ότι η γήρανση του πληθυσμού ασκεί θετική επίδραση κυρίως στις δαπάνες υγείας, αλλά και στις δαπάνες για ενέργεια και οικιακό εξοπλισμό (Martins *et al.*, 2005).

Ως εκ τούτου, η έρευνα κατά Di Matteo (2005) σχετικά με το παράδειγμα του Καναδά και των Ηνωμένων Πολιτειών ερεύνησε την ηλικία, το εισόδημα και τη μεταβολή του χρόνου ως μακροοικονομικούς παράγοντες που επηρεάζουν τις δαπάνες για την υγεία στον ιδιωτικό τομέα. Τα αποτελέσματα της μελέτης δείχνουν ότι η ηλικία και το εισόδημα έχουν μικρή επιρροή στις μεταβολές των δαπανών για την υγεία και πως ο κύριος παράγοντας είναι η μεταβολή του χρόνου, η οποία δικαιολογεί περίπου τα δύο τρίτα της αύξησης των δαπανών για την υγεία.

Η έρευνα των Πρόντζα και Λώλου (2008), επέφερε αποτελέσματα που οδηγούν στην πεποίθηση ότι οι συνήθειες οικονομικοί προσδιοριστικοί παράγοντες της καταναλωτικής

δαπάνης δεν είναι ικανοί από μόνοι τους να ερμηνεύσουν την εξέλιξη της κατανάλωσης και του καταναλωτικού προτύπου. Σε πολλές περιπτώσεις το καταναλωτικό πρότυπο μοιάζει να συνδέεται με τις αξίες, τις προτιμήσεις και γενικότερα με τα κοινά χαρακτηριστικά και την κουλτούρα κάθε κοινωνίας. Θεωρούμε κατά συνέπεια, ότι το ερμηνευτικό σχήμα του καταναλωτικού προτύπου πρέπει να αναζητηθεί στην ευρύτερη επιστημονική περιοχή της οικονομίας, γεωγραφίας, ιστορίας και κοινωνιολογίας.

Η έρευνα των Πρόντζα και Λώλου (2008), ενώ δέχεται την επιρροή του εισοδήματος στις δαπάνες των νοικοκυριών, υποστηρίζει από την άλλη πως η αύξηση του εισοδήματος, δεν οδηγεί αναγκαστικά στην ισόρροπη αύξηση όλων των κατηγοριών της κατανάλωσης που συνθέτουν το καταναλωτικό πρότυπο, δηλαδή όλων των αγαθών και υπηρεσιών που καταναλώνονται από κάθε νοικοκυριό.

Η μελέτη του Kim (2012) διερευνά τις επιδράσεις των μεταβολών της τιμής, των συνολικών καταναλωτικών δαπανών και των οικονομικών συνθηκών στις κορεατικές απαιτήσεις των νοικοκυριών για ρούχα και υποδήματα, χρησιμοποιώντας δεδομένα χρονοσειρών. Η μελέτη αυτή χρησιμοποίησε το μοντέλο LAIDS για να αναλύσει τη ζήτηση των νοικοκυριών. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι τιμές και οι συνολικές καταναλωτικές δαπάνες σχετίζονται σημαντικά με τις κατανομές των κορεατικών καταναλωτικών δαπανών για τα είδη ένδυσης και υποδημάτων. Οι επιπτώσεις της κρίσης το 1997 και η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση το 2008 για τα μερίδια των δαπανών των νοικοκυριών, όσον αφορά τα είδη ένδυσης και υποδημάτων ήταν πολύ αδύναμες και στατιστικά ασήμαντες.

2.3 Συμπεράσματα

Στην ανάλυση που προηγήθηκε τονίστηκε η δυσκολία προσδιορισμού των παραγόντων που επηρεάζουν τις δαπάνες των νοικοκυριών. Το εισόδημα, βάσει των ερευνών που μελετήθηκαν, αποτελεί κύριο προσδιοριστικό παράγοντα, χωρίς όμως να είναι ο μόνος, αφού, οι τιμές των καταναλωτικών αγαθών, η φορολογία, ακόμα και η ηλικία των καταναλωτών συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τις μεταβολές των δαπανών των νοικοκυριών παγκοσμίως.

Διαπιστώθηκε από την βιβλιογραφική έρευνα ότι υπάρχει κενό στη μελέτη της δομής της κατανάλωσης των νοικοκυριών, στις επιμέρους κατηγορίες καταναλωτικών δαπανών.

Η παρούσα εργασία θα προσπαθήσει να διερευνήσει πιθανούς προσδιοριστικούς παράγοντες διαφόρων κατηγοριών κατανάλωσης των νοικοκυριών σε ένα δείγμα 24 ευρωπαϊκών χωρών για το διάστημα 1995-2017.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο Καταναλωτικά πρότυπα κατηγοριών κατανάλωσης

3.1 Εισαγωγή

Στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας γίνεται, σε πρώτη φάση, παρουσίαση και ανάλυση με τη χρήση γραφημάτων των καταναλωτικών προτύπων τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο (ενότητα 3.2). Στην ενότητα 3.3, παρουσιάζονται τα δεδομένα για το δείγμα των χωρών της μελέτης και οι διάφορες κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών σύμφωνα με την κωδικοποίηση της Eurostat από τη βάση της οποίας αντλήθηκαν τα δεδομένα. Τέλος, γίνεται παρουσίαση της περιγραφικής στατιστικής για τις κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών για το δείγμα των χωρών καθώς και των δαπανών τους για κάθε χώρα.

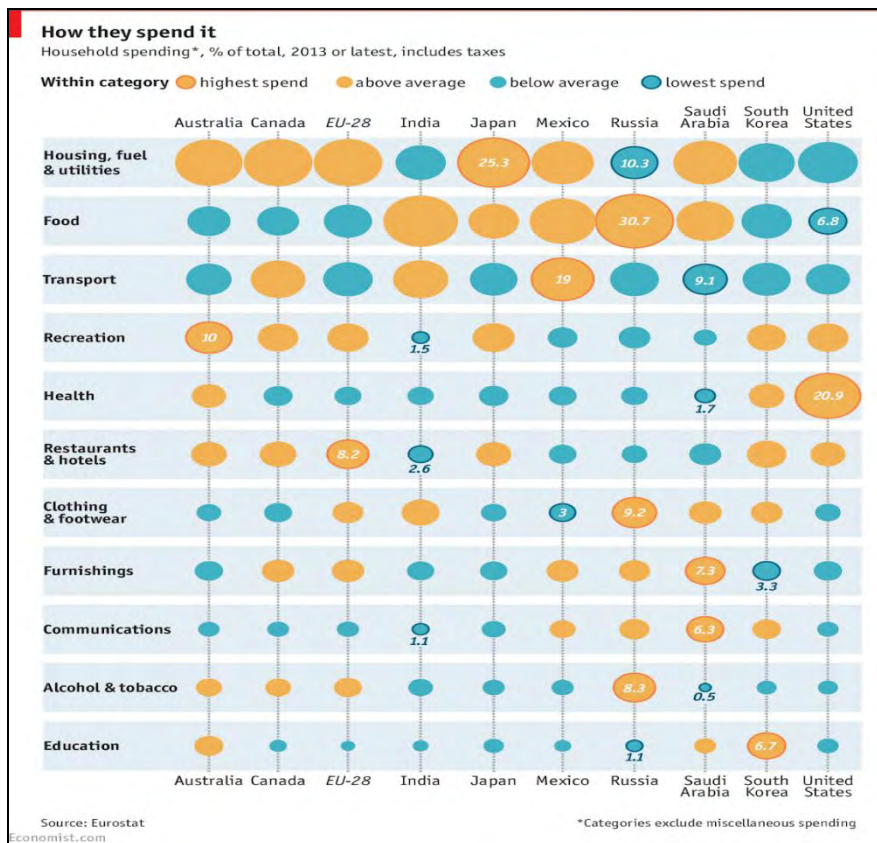
3.2 Τάσεις της κατανάλωσης σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο

Ο σχεδιασμός των δαπανών των νοικοκυριών είναι ζωτικής σημασίας για την κάλυψη των αναγκών αγοράς αγαθών ή υπηρεσιών που διατίθενται στην αγορά. Έτσι, ο στόχος κάθε νοικοκυριού είναι να εκπληρώσει τις βασικές του ανάγκες όπως για τρόφιμα, ένδυση-υπόδηση, στέγαση, μεταφορές και εκπαίδευση.

Πέραν των δαπανών ζωτικής σημασίας των νοικοκυριών, σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση των καταναλωτικών προτύπων παίζει και η παγκοσμιοποίηση. Η εξάπλωση νέων τεχνολογιών σε συνδυασμό με την διαφήμιση και το μάρκετινγκ οδηγεί σε ομογενοποίηση των καταναλωτικών συνηθειών και σε μια αγορά όμοιας κουλτούρας (Levitt, 1983). Οι νέοι, γενικά, έχουν την τάση να χρησιμοποιούν μια υψηλότερη οριακή ροπή προς κατανάλωση για μη βασικά αγαθά και υπηρεσίες. Τα νοικοκυριά που αποτελούνται από τις ομάδες χαμηλότερων δαπανών των νοικοκυριών δαπανούν το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους (39%) στα τρόφιμα, ενώ οι ομάδες μεγαλύτερων δαπανών των νοικοκυριών καταναλώνουν το 28% του εισοδήματός τους στα οχήματα (Bakri *et al.*, 2017).

Στο παρακάτω γράφημα (Γράφημα 3.1) παρουσιάζεται η δομή της κατανάλωσης των νοικοκυριών σε παγκόσμιο επίπεδο για το έτος 2013.

Γράφημα 3.1 Καταναλωτικά πρότυπα νοικοκυριών σε παγκόσμιο επίπεδο, 2013

Πηγή: Eurostat, 2017

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Γραφήματος 3.1 στις περισσότερες χώρες (E-28, Αυστραλία, Καναδάς και Ιαπωνία) το μεγαλύτερο μέρος των δαπανών τους αφορά δαπάνες στέγασης. Πρώτη είναι η Ιαπωνία με 25,3%, τελευταία η Ρωσία με ποσοστό 10,3%, η οποία όμως είναι πρώτη στην δεύτερη κατηγορία, δηλαδή στις δαπάνες για φαγητό. Στην τελευταία θέση στην κατηγορία βρίσκονται οι Ηνωμένες Πολιτείες με μόλις 6,8%. Με ποσοστό 19% σε δαπάνες μεταφορών προηγείται το Μεξικό, με τελευταία τη Σαουδική Αραβία με 9,1%. Πρώτη σε δαπάνες για ψυχαγωγία είναι η Αυστραλία με 10%, σε δαπάνες για την υγεία οι Ηνωμένες Πολιτείες με 20,9%, το 8,2% των δαπανών της Ευρώπης αφορά δαπάνες σε εστιατόρια και ξενοδοχεία, το 9,2% των δαπανών της Ρωσίας αφορά ένδυση και υπόδηση, ενώ πρώτη σε είδη επίπλωσης είναι η Σαουδική Αραβία με 7,3%, η οποία προηγείται, επίσης, με 6,3% στις δαπάνες για επικοινωνία ενώ είναι τελευταία σε δαπάνες για αλκοόλ και καπνό με 0,5%, έναντι του υψηλότερου στην κατηγορία 8,3% που αντιστοιχεί στη Ρωσία. Πρώτη σε δαπάνες για την εκπαίδευση είναι η Νότια Κορέα, ακολουθεί η Αυστραλία, ενώ τελευταία είναι η Ρωσία με μόλις 1,1%.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Eurostat χρησιμοποιεί την κωδικοποίηση της κατανάλωσης των νοικοκυριών σε δώδεκα κατηγορίες, όπως παρουσιάζεται στο παρακάτω πίνακα (Πίνακας 3.1).

[23]

Πίνακας 3.1 Κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών (κωδικοποίηση της Eurostat)

Κατηγορίες Κατανάλωσης	Κωδικοποίηση Eurostat	Συμβολισμός
Φαγητό - Μη αλκοολούχα ποτά	CP01	FOODNONALC
Αλκοολούχα ποτά - Καπνός - Ναρκωτικές ουσίες	CP02	ALCOBEVTOBNAR
Ένδυση – Υπόδηση	CP03	CLOTHING
Στέγαση	CP04	HOUSINGWATELECGAS
Διαρκή αγαθά	CP05	HOUSEQUIP
Υγεία	CP06	HEALTH
Μεταφορές	CP07	TRANSPORT
Επικοινωνίες	CP08	COMMUNICATIONS
Αναψυχή – Πολιτισμός	CP09	RECREATION_CULTURE
Εκπαίδευση	CP10	EDUCATION
Εστιατόρια – Ξενοδοχεία	CP11	RESTAURANTS_HOTELS
Διάφορα αγαθά – Υπηρεσίες	CP12	MISCGOODSSERV

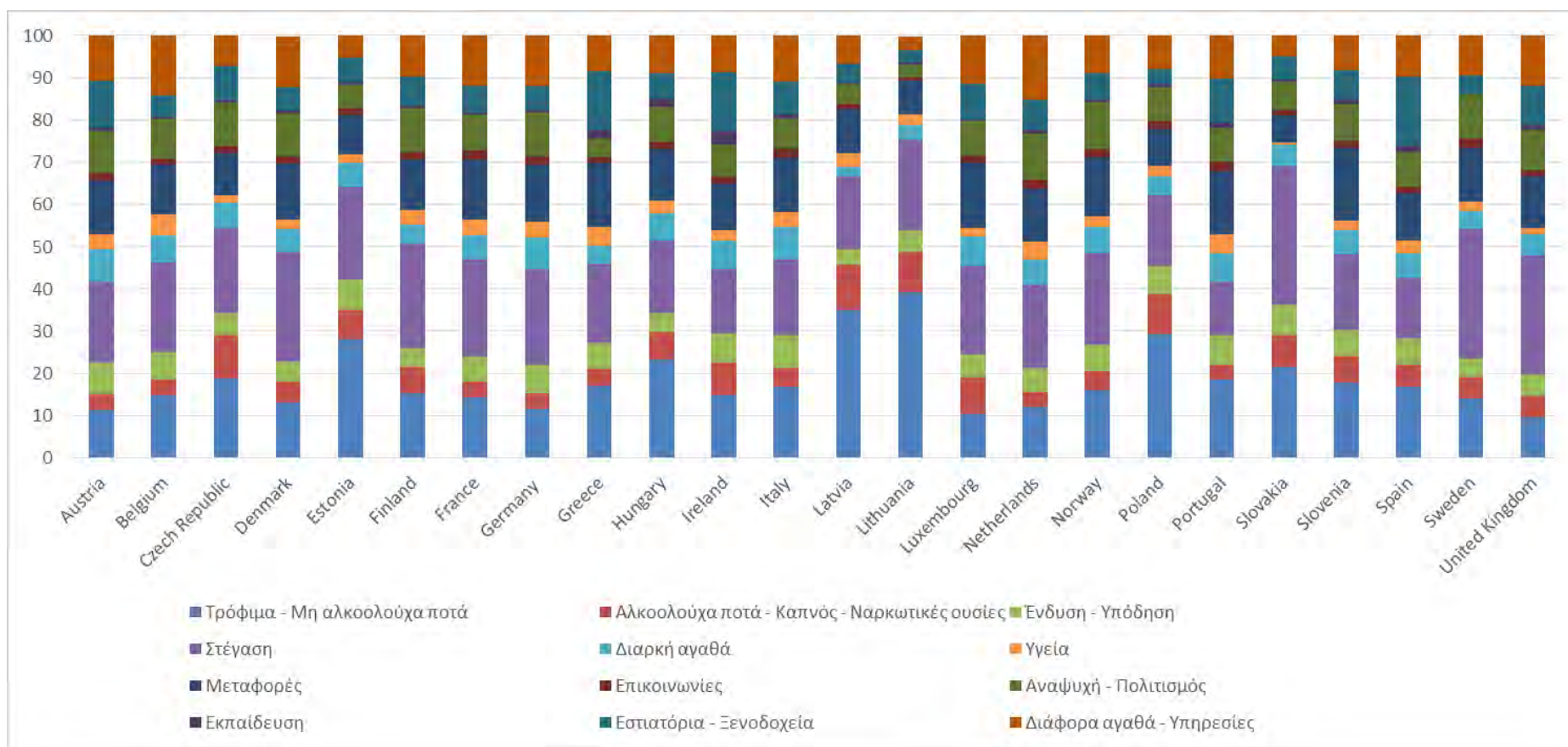
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Η τελευταία στήλη του Πίνακα 3.1 δημιουργήθηκε για τη στατιστική ανάλυση των μεταβλητών και το οικονομετρικό μοντέλο που παρουσιάζεται στο επόμενο κεφάλαιο (Κεφάλαιο 4^ο). Οι αναλυτικές υποκατηγορίες των δώδεκα κύριων κατηγοριών παρουσιάζονται στον Πίνακα 1 του Παραρτήματος.

Στο Γράφημα 3.2 παρουσιάζεται το καταναλωτικό πρότυπο των νοικοκυριών σε ποσοστά ως προς τη συνολική κατανάλωσή τους σε ευρωπαϊκό επίπεδο για το 1995, ενώ στο Γράφημα 3.3 για το 2017, σύμφωνα με τις δώδεκα κύριες κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών κατανάλωσης.

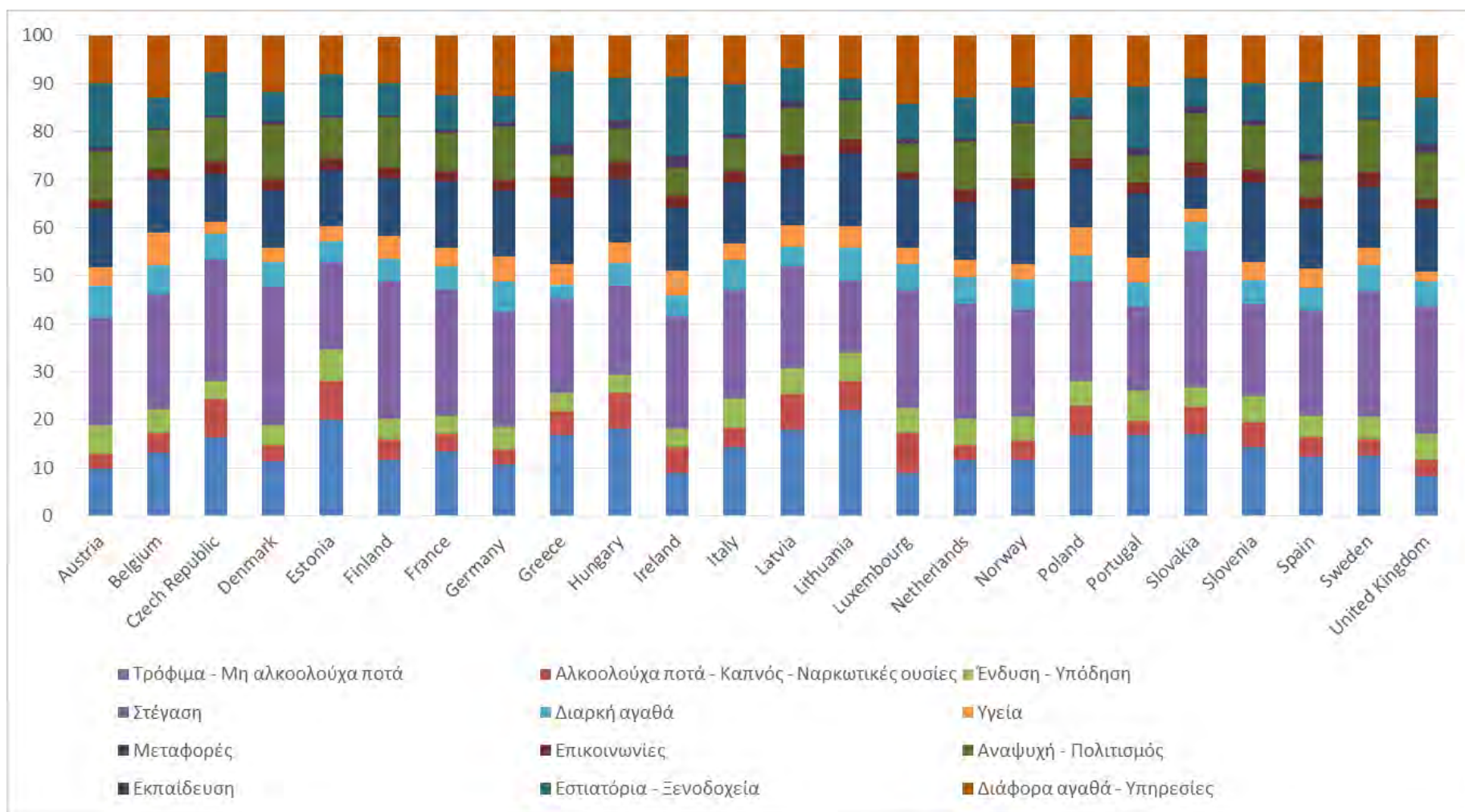
Σε ευρωπαϊκό επίπεδο παρατηρούμε πως διαχρονικά σχεδόν σε όλες τις χώρες η μεγαλύτερη κατανάλωση πραγματοποιείται στις κατηγορίες της στέγασης (CP04) και του φαγητού - μη αλκοολούχων ποτών (CP01), ενώ η χαμηλότερη κατανάλωση σημειώνεται στις κατηγορίες της εκπαίδευσης (CP10), της υγείας (CP06) και των επικοινωνιών (CP08).

Γράφημα 3.2 Καταναλωτικά πρότυπα νοικοκυριών στην Ευρώπη, 1995

Πηγή: Eurostat

Γράφημα 3.3 Καταναλωτικά πρότυπα νοικοκυριών στην Ευρώπη, 2017

Πηγή: Eurostat

[27]

3.3 Δεδομένα & Περιγραφική Στατιστική

Όπως επισημάνθηκε, σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση πιθανών προσδιοριστικών μεταβλητών που επηρεάζουν τις διάφορες κατηγορίες κατανάλωσης σε ένα δείγμα ευρωπαϊκών χωρών για το διάστημα 1995-2017. Οι 24 χώρες που επιλέχθηκαν για τη διερεύνηση των σχέσεων παρουσιάζονται στον Πίνακα 3.2.

Πίνακας 3.2 Δείγμα των χωρών της έρευνας

Αυστρία	Βέλγιο	Τσεχία	Δανία	Εσθονία	Φινλανδία
Γαλλία	Γερμανία	Ελλάδα	Ουγγαρία	Ιρλανδία	Ιταλία
Λετονία	Λιθουανία	Λουξεμβούρ γο	Ολλανδία	Νορβηγία	Πολωνία
Πορτογαλία	Σλοβακία	Σλοβενία	Ισπανία	Σουηδία	Ηνωμένο Βασίλειο

Τα στοιχεία των διαφόρων κατηγοριών κατανάλωσης, οι οποίες χρησιμοποιούνται ως εξαρτημένες μεταβλητές στα μοντέλα που θα εξεταστούν, προέρχονται από τη βάση δεδομένων της Eurostat. Στον Πίνακα 3.1 παρουσιάστηκαν οι 12 κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών, σύμφωνα με την κωδικοποίηση της Eurostat, που θα εξεταστούν.

Στον Πίνακα 3.3 παρουσιάζεται η περιγραφική στατιστική των 12 κατηγοριών κατανάλωσης των νοικοκυριών, για τις 24 χώρες της μελέτης, για το διάστημα 1995-2017. Παρουσιάζεται ο μέσος, η διάμεσος, η μέγιστη τιμή, η ελάχιστη τιμή, η τυπική απόκλιση, η ασυμμετρία, η κύρτωση, το κριτήριο Jarque-Bera (για την κανονική κατανομή), η αντίστοιχη πιθανότητα καθώς και ο αριθμός των παρατηρήσεων (23 έτη * 24 χώρες) για κάθε μεταβλητή (κατηγορία κατανάλωσης).

Πίνακας 3.3 Περιγραφική στατιστική των κατηγοριών κατανάλωσης των νοικοκυριών

	Mean	Median	Max	Min	Std. Dev	Skewness	Kurtosis	Jarque-Bera	Prob	Obs
Τρόφιμα - Μη αλκοολούχα ποτά	14.93	14	39.3	7.9	4.91	1.46	6.26	440.90	0.000	552
Αλκοολούχα ποτά - Καπνός - Ναρκωτικές ουσίες	5.43	4.7	11.8	2.9	1.98	0.84	2.71	66.140	0.000	552
Ένδυση - Υπόδηση	5.31	5.2	7.9	2.6	0.99	0.09	2.86	1.279	0.529	552
Στέγαση	21.98	21.8	33.1	12.1	4.01	0.16	2.74	3.874	0.144	552
Διαρκή αγαθά	5.52	5.5	7.8	1.9	1.02	-0.45	3.42	22.220	0.000	552
Υγεία	3.49	3.5	6.7	0.5	1.14	0.002	3.04	0.047	0.977	552
Μεταφορές	12.83	13	18.4	6.1	2.13	-0.68	4.29	76.710	0.000	552
Επικοινωνίες	2.68	2.7	4.6	0.8	0.69	0.28	2.86	7.99	0.019	552
Αναψυχή - Πολιτισμός	8.86	8.8	13	3	1.97	-0.26	2.50	12.052	0.002	552
Εκπαίδευση	0.99	0.8	3.5	0	0.59	1.18	4.50	179.68	0.000	552

Εστιατόρια	7.79	6.8	17.3	2.4	3.3	0.97	3.33	89.5	0.00	55
- Ξενοδοχεία					3				0	2
Διάφορα	10.18	10.1	16.1	3.4	2.3	-0.072	2.66	3.21	0.20	55
αγαθά - Υπηρεσίες					6				1	2

Παρατηρούμε ότι για το χρονικό διάστημα που εξετάζουμε, το μεγαλύτερο μερίδιο των δαπανών του μέσου προϋπολογισμού των νοικοκυριών αφορά στη στέγαση (21,98%), στα είδη διατροφής – μη αλκοολούχα ποτά (14,93%) και στις μεταφορές (12,83%). Αντίστοιχα για την ίδια περίοδο, η χαμηλότερη κατανάλωση των νοικοκυριών παρατηρείται στην εκπαίδευση (0,99%), στις επικοινωνίες (2,68%) και στην υγεία (3,49%).

Στον επόμενο πίνακα (Πίνακας 3.4) παρουσιάζεται ο χάρτης θερμότητας με τους μέσους όρους κατανάλωσης των νοικοκυριών για τις χώρες του δείγματος για το διάστημα 1995-2017.

Πίνακας 3.4 Χάρτης θερμότητας της κατανάλωσης των νοικοκυριών των χωρών για το διάστημα 1995-2017 (μέση τιμή)

	Τρόφιμα - Μη αλκοολούχα ποτά	Αλκοολούχα ποτά - Καπνός - Ναρκοτικές ουσίες	Ένδυση - Υπόδηση	Στέγαση	Διαρκή αγαθά	Υγεία	Μεταφορές	Επικοινωνίες	Αναψυχή - Πολιτισμός	Εκπαίδευση - Ξενοδοχεία	Εστιατόρια - Ξενοδοχεία	Διάφορα αγαθά - Υπηρεσίες
Austria	10,24	3,44	6,48	20,58	7,02	3,76	13,03	2,28	10,13	0,77	11,81	10,45
Belgium	13,23	3,98	5,21	22,54	6,21	5,93	12,00	2,34	9,17	0,40	5,69	13,25
Czech Republic	16,12	8,21	4,14	24,42	5,62	2,08	9,79	2,75	9,87	0,55	8,13	8,29
Denmark	11,70	4,20	4,48	27,35	5,33	2,72	12,34	2,00	11,31	0,76	5,50	12,30
Estonia	20,68	7,97	6,67	19,82	4,65	2,83	11,63	2,93	8,02	0,87	6,67	7,24
Finland	12,59	5,29	4,69	25,60	4,98	4,13	12,60	2,60	11,28	0,45	6,50	9,28
France	13,37	3,75	4,68	24,46	5,28	3,91	13,84	2,83	8,70	0,42	6,55	12,23
Germany	10,73	3,51	5,45	24,34	6,77	4,51	13,48	2,49	10,49	0,73	5,22	12,29
Greece	16,36	4,52	4,94	19,10	4,27	4,48	14,15	3,47	4,57	2,06	13,84	8,27
Hungary	18,37	7,08	3,57	19,43	5,45	3,90	13,74	3,63	7,86	1,69	6,58	8,72
Ireland	10,53	6,47	5,11	20,02	5,89	3,68	12,30	2,65	6,87	2,35	14,37	9,76
Italy	14,91	4,27	6,83	20,44	6,93	3,30	13,25	2,75	7,01	0,97	9,02	10,31
Latvia	23,01	8,64	5,05	20,25	3,17	4,01	11,59	2,70	8,35	1,67	5,69	5,87
Lithuania	27,09	7,49	6,28	16,39	5,52	4,16	13,82	2,40	6,50	0,58	2,99	6,79

[31]

Luxembourg	9,29	9,51	5,41	22,05	6,30	1,93	16,34	1,60	6,73	0,72	7,46	12,67
Netherlands	10,94	3,13	5,49	21,13	5,94	3,76	12,71	3,50	10,78	0,68	7,35	14,58
Norway	13,35	4,41	5,49	21,32	6,12	2,85	15,30	2,53	12,10	0,46	6,28	9,80
Poland	21,02	7,58	5,04	20,73	4,59	4,07	10,83	2,70	7,90	1,13	3,02	11,41
Portugal	16,87	3,39	6,40	15,10	6,03	4,71	14,42	2,78	7,23	1,18	10,88	11,03
Slovakia	17,80	5,80	5,02	30,24	5,63	1,60	6,80	3,17	8,68	1,19	6,27	7,79
Slovenia	15,61	5,30	5,63	19,08	5,68	3,40	15,68	2,83	9,67	1,08	6,76	9,29
Spain	13,66	4,31	5,38	18,91	5,29	3,48	11,85	2,43	8,03	1,53	15,63	9,49
Sweden	12,44	3,89	4,75	27,56	4,79	3,10	13,29	3,18	11,28	0,19	5,33	10,21
United Kingdom	8,49	4,17	5,20	26,61	5,04	1,51	13,19	1,92	10,22	1,34	9,35	12,95

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του Πίνακα 3.4, παρατηρούμε πως, στις δαπάνες για τρόφιμα-μη αλκοολούχα ποτά, τα νοικοκυριά των χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης (όπως Λιθουανία, Λετονία, Εσθονία, Πολωνία) δαπανούν μεγαλύτερο ποσοστό μεταξύ των υπόλοιπων χωρών του δείγματος. Αντίθετα τα νοικοκυριά στην Αυστρία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο και το Ηνωμένο Βασίλειο δαπανούν λιγότερα σε σχέση με τις υπόλοιπες.

Τα ίδια περίπου καταναλωτικά πρότυπα παρατηρούνται και στην περίπτωση των αλκοολούχων ποτών-καπνού-ναρκωτικών ουσιών. Τα νοικοκυριά των χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης κατέχουν τις πρώτες θέσεις, καθώς και το Λουξεμβούργο. Αντίθετα, οι χώρες της νότιας Ευρώπης, καθώς και οι σκανδιναβικές (με εξαίρεση τη Φινλανδία) δαπανούν λιγότερο από 5% της συνολικής τους κατανάλωσης.

Στην κατηγορία της ένδυσης-υπόδησης, τα νοικοκυριά στην Ιταλία, την Πορτογαλία, την Αυστρία, την Εσθονία και τη Λιθουανία δαπανούν υψηλότερο ποσοστό σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες του δείγματος.

Στην κατηγορία της στέγασης, οι περισσότερες χώρες του δείγματος δαπανούν σημαντικό μέρος της συνολικής τους κατανάλωσης (>20%). Ωστόσο, παρατηρείται εξαίρεση στις περιπτώσεις της Πορτογαλίας και της Λιθουανίας.

Στις δαπάνες για διαρκή αγαθά, παρατηρούμε υψηλό ποσοστό στις περιπτώσεις των νοικοκυριών σε Αυστρία, Βέλγιο, Γερμανία και Ιταλία, ενώ μικρότερα ποσοστά σημειώνονται σε Ελλάδα και Λετονία.

Τα ευρήματα στην κατηγορία της υγείας προκαλούν ενδιαφέρον αφού τα υψηλότερα ποσοστά παρατηρούνται σε Βέλγιο, Γερμανία, Ελλάδα και Πορτογαλία και τα μικρότερα σε Λουξεμβούργο, Σλοβακία και Ηνωμένο Βασίλειο.

Στην κατηγορία των δαπανών για μεταφορές, διαπιστώνεται σχετικά υψηλό ποσοστό (11-16%) στις περισσότερες χώρες της μελέτης με εξαίρεση τη Σλοβακία (6,8%) και τη Τσεχία (9,79%).

Στην περίπτωση των δαπανών για επικοινωνίες, σε όλες τις χώρες η μέση τιμή κυμαίνεται μεταξύ (2-4%), με εξαίρεση τις περιπτώσεις του Λουξεμβούργου και του Ηνωμένου Βασιλείου, όπου η μέση τιμή τους είναι κάτω από το (2%) της συνολικής τους κατανάλωσης για το διάστημα της μελέτης.

Στις περιπτώσεις των δαπανών για αναψυχή-πολιτισμό, οι υψηλότερες δαπάνες παρατηρούνται στις σκανδιναβικές χώρες και σε αυτές της ηπειρωτικής Ευρώπης (Αυστρία, Βέλγιο, Γερμανία) και οι χαμηλότερες στις χώρες της μεσογειακής Ευρώπης. Τα νοικοκυριά της Ελλάδας κατέχουν τη χαμηλότερη θέση στην κατηγορία, η οποία πιθανόν να οφείλεται στη δημοσιονομική κρίση.

Στις δαπάνες των νοικοκυριών για εκπαίδευση, η πλειοψηφία των χωρών της έρευνας καταναλώνει λιγότερο από το (1,5%) της συνολικής κατανάλωσης. Εξαιρέση αποτελούν τα νοικοκυριά της Ελλάδας και της Ιρλανδίας, οι οποίες δαπανούν ποσοστό μεγαλύτερο του (2%).

Στις δαπάνες για εστιατόρια και ξενοδοχεία, τα υψηλότερα ποσοστά μεταξύ των ευρωπαϊκών νοικοκυριών σημειώνονται στην Αυστρία, την Ελλάδα, την Ιρλανδία, την Ισπανία και την Πορτογαλία. Αντίθετα, αρκετά χαμηλά ποσοστά παρατηρούνται στις σκανδιναβικές χώρες και σε αυτές της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης.

Τέλος, στις δαπάνες για διάφορα αγαθά-υπηρεσίες, οι περισσότερες χώρες δαπανούν ποσοστό υψηλότερο από το (8%) της συνολικής τους κατανάλωσης με εξαίρεση την Εσθονία, τη Λιθουανία, τη Λετονία και τη Σλοβακία.

3.4 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας, αρχικά παρουσίασα τα πρότυπα κατανάλωσης των νοικοκυριών σε παγκόσμιο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο (ενότητα 3.2). Στην ενότητα 3.3, παρουσιάστηκε το δείγμα των χωρών της μελέτης καθώς και οι κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών. Πραγματοποιήθηκε παρουσίαση της περιγραφικής στατιστικής των μεταβλητών της έρευνας για τις 24 χώρες της μελέτης για το διάστημα 1995-2017. Διαπιστώθηκε πως το μεγαλύτερο μερίδιο της κατανάλωσης των νοικοκυριών, για το διάστημα 1995-2017, δαπανάται στις κατηγορίες: α) τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά, β) στέγαση και γ) μεταφορές. Από την αντίθετη πλευρά, χαμηλότερη κατανάλωση παρατηρήθηκε στις κατηγορίες: α) υγεία, β) επικοινωνίες και γ) εκπαίδευση. Επίσης, με τη χρήση του πίνακα heat map παρουσιάστηκαν τα καταναλωτικά πρότυπα σε κάθε κατηγορία κατανάλωσης ανά χώρα (μεμονωμένα). Στο επόμενο κεφάλαιο θα διερευνηθεί η στατιστικά σημαντική επίδραση των οικονομικών παραγόντων σε κάθε κατηγορία κατανάλωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο Μεθοδολογία και Εμπειρικά Ευρήματα

4.1 Εισαγωγή

Στο τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζεται το οικονομετρικό μοντέλο που θα εκτιμηθεί, η μεθοδολογία καθώς και τα εμπειρικά ευρήματα των εκτιμήσεων. Πιο συγκεκριμένα, στην ενότητα 4.2 παρουσιάζονται οι μεταβλητές που θα εξεταστούν ως πιθανοί προσδιοριστικοί παράγοντες των διαφόρων κατηγοριών κατανάλωσης, καθώς και το οικονομετρικό μοντέλο. Στην ενότητα 4.3 παρουσιάζω τους ελέγχους στασιμότητας στις μεταβλητές της έρευνας (κατηγορίες κατανάλωσης και ερμηνευτικές μεταβλητές μοντέλου). Στην ενότητα 4.4 παρουσιάζω τα μοντέλα σταθερών και τυχαίων επιδράσεων και στην ενότητα 4.5 τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων για την επίδραση των οικονομικών παραγόντων σε κάθε κατηγορία κατανάλωσης. Στην ενότητα 4.6 εξετάζεται η επίδραση της κρίσης του 2008 στα καταναλωτικά πρότυπα των νοικοκυριών για τις ευρωπαϊκές χώρες του δείγματος, ενώ στην ενότητα 4.7 διερευνάται η επίδραση του μοντέλου κοινωνικής ευημερίας που ακολουθούν ομάδες χωρών στις διάφορες κατηγορίες κατανάλωσης. Στην ενότητα 4.8 παρουσιάζονται, συνοπτικά, τα κύρια συμπεράσματα των εκτιμήσεων του τέταρτου κεφαλαίου.

4.2 Προσδιοριστικοί παράγοντες και οικονομετρικό μοντέλο

Ως πιθανοί μακροοικονομικοί παράγοντες που επηρεάζουν τις διάφορες κατηγορίες κατανάλωσης, εξετάζονται το διαθέσιμο εισόδημα, η δαπάνη, το χρέος, το επίπεδο ανεργίας, οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ηλικίες 25-64) και οι φόροι σε αγαθά και υπηρεσίες των νοικοκυριών. Οι μεταβλητές, ο συμβολισμός, ο ορισμός, η μονάδα μέτρησης καθώς και η πηγή των δεδομένων παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.1.

Πίνακας 4.1 Παρουσίαση των οικονομικών μεταβλητών της έρευνας

ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ	ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ	ΟΡΙΣΜΟΣ	ΜΟΝΑΔΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ	ΠΗΓΗ
Διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών	HOUSEINC	Το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών υπολογίζει το εισόδημα των νοικοκυριών (μισθοί και ημερομίσθια, εισόδημα αυτοαπασχολουμένων, εισόδημα από επιχειρήσεις μη ανώνυμης εταιρικής μορφής, κοινωνικές παροχές κ.λπ.), αφού ληφθούν υπόψη οι καθαροί τόκοι και τα μερίσματα που εισπράχθηκαν, καθώς και η καταβολή φόρων και κοινωνικών εισφορών. Το καθαρό ποσό σημαίνει ότι το κόστος απόσβεσης έχει αφαιρεθεί από το εισόδημα που παρουσιάζεται.	Δολάρια ανά άτομο	OECD
Δαπάνη των νοικοκυριών	HOUSESPEND	Οι δαπάνες των νοικοκυριών ισούνται με την καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών συν τις δαπάνες των δημόσιων και μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων που εξυπηρετούν τα νοικοκυριά και σχετίζονται με την ιατρική περίθαλψη και την εκπαίδευση. Οι συνολικές δαπάνες των νοικοκυριών υπολογίζονται σε εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ, ως ποσοστό του ΑΕΠ, και στους ετήσιους ρυθμούς ανάπτυξης. Οι δαπάνες των νοικοκυριών, συμπεριλαμβανομένων των κρατικών μεταβιβάσεων, υπολογίζονται ως ποσοστό του ΑΕΠ.	% του ΑΕΠ	OECD
Χρέος των νοικοκυριών	HOUSEDEBT	Το σύνολο των υποχρεώσεων των νοικοκυριών (συμπεριλαμβανομένων των μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων που εξυπηρετούν νοικοκυριά) που	% του καθαρού διαθέσιμου	OECD

		απαιτούν πληρωμές τόκων ή κεφαλαίου από τα νοικοκυριά στους πιστωτές σε καθορισμένες ημερομηνίες στο μέλλον. Το χρέος υπολογίζεται ως το άθροισμα των ακόλουθων κατηγοριών υποχρεώσεων: δάνεια (κυρίως στεγαστικά δάνεια και καταναλωτικές πιστώσεις) και άλλοι πληρωτέοι λογαριασμοί.	εισοδήματος	
Επίπεδο ανεργίας	UNEMPLOYMENT	Το ποσοστό ανεργίας είναι ο αριθμός των ανέργων ως ποσοστό του ενεργού πληθυσμού.	% του συνολικού ενεργού πληθυσμού	Eurostat
Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	TERTIARY	Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ηλικίες 25-64)	% του συνολικού πληθυσμού	Eurostat
Φόροι σε αγαθά και υπηρεσίες	TAXES	Οι φόροι επί των αγαθών και των υπηρεσιών περιλαμβάνουν τις γενικές πωλήσεις και τον κύκλο εργασιών ή τους φόρους προστιθέμενης αξίας, τους ειδικούς φόρους κατανάλωσης, τους φόρους επί των υπηρεσιών, τους φόρους επί της χρήσης αγαθών ή ακινήτων, τους φόρους για την εξόρυξη και την παραγωγή ορυκτών και τα κέρδη των δημοσιονομικών μονοπωλίων.	% των συνολικών εσόδων	World Bank

Η περιγραφική στατιστική των οικονομικών μεταβλητών της έρευνας παρουσιάζεται στον Πίνακα 2 του Παραρτήματος. Όπως ήδη τονίστηκε (κεφάλαιο 1 και κεφάλαιο 3) σκοπός της εργασίας αποτελεί η εμπειρική διερεύνηση των προσδιοριστικών παραγόντων διαφόρων κατηγοριών κατανάλωσης των νοικοκυριών. Για το λόγο αυτό, σχεδιάστηκε το παρακάτω οικονομετρικό μοντέλο:

$$LY_{it} = \beta_0 + \beta_1 LHOURSEINC_{it} + \beta_2 LHOURSEPEN_{it} + \beta_3 LHOURSEDEBT_{it} + \beta_4 LUNEMPLOYMENT_{it} + \beta_5 LTERTIARY_{it} + \beta_6 LTAXES_{it} + e_{it} \quad (4.1)$$

Όπου:

LY = ο φυσικός λογάριθμος της κάθε κατηγορίας κατανάλωσης (LFOODNONALC,....., LRESTAURANTS_HOTELS)

LHOUSEINC = ο φυσικός λογάριθμος του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών,

LHOUSEPEN = ο φυσικός λογάριθμος της συνολικής δαπάνης των νοικοκυριών,

LHOUSEDEBT = ο φυσικός λογάριθμος του χρέους των νοικοκυριών,

LUNEMPLOYMENT = ο φυσικός λογάριθμος του επιπέδου ανεργίας,

LTERTIARY = ο φυσικός λογάριθμος του ποσοστού αποφοίτων με τριτοβάθμια εκπαίδευση,

LTAXES = ο φυσικός λογάριθμος των φόρων σε αγαθά και υπηρεσίες.

Τέλος, i και t αντιπροσωπεύουν τη χώρα και το χρόνο αντίστοιχα και e δηλώνει κανονικά κατανομημένο όρο σφάλματος. Οι $\beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5, \beta_6$ είναι οι εκτιμήσεις συντελεστών στις σχετικές μεταβλητές και β_0 είναι ο σταθερός όρος της παλινδρόμησης. Σημειώνεται πως σε όλες τις μεταβλητές της μελέτης έχει πραγματοποιηθεί λογαριθμικός μετασχηματισμός.

4.3 Έλεγχοι στασιμότητας σε δεδομένα πάνελ (panel unit root tests)

Στην ανάλυση πάνελ δεδομένων είναι απαραίτητο να ελέγχουμε, αρχικά, εάν οι μεταβλητές είναι στάσιμες. Αν οι μεταβλητές δεν είναι στάσιμες τότε οι εκτιμητές OLS είναι ασυνεπείς και αυτό έχει ως αποτέλεσμα διάφοροι στατιστικοί έλεγχοι να μην είναι έγκυροι. Αυτό οφείλεται στο γεγονός, ότι το κύριο χαρακτηριστικό των χρονολογικών σειρών είναι η εξάρτηση των παρατηρήσεων τους με τον χρόνο, δηλαδή η ύπαρξη συσχέτισης μεταξύ των παρατηρήσεων.

Η τάση (trend) αποτελεί μία από τις κύριες συνιστώσες μιας χρονολογικής σειράς. Η ύπαρξη τάσης μιας χρονολογικής σειράς την κάνει μη στάσιμη και ο μέσος και πιθανόν και η διακύμανση να μεταβάλλονται με τον χρόνο. Στην περίπτωση αυτή συνιστάται ο

μετασχηματισμός των χρονολογικών σειρών σε πρώτες διαφορές, καθώς οι περισσότερες έχουν χαρακτηριστικά τυχαίας διαδρομής (*random walk*) και η χρήση πρώτων διαφορών τις κάνει στάσιμες. Όταν μια σειρά γίνεται στάσιμη παίρνοντας τις πρώτες διαφορές είναι ολοκληρώσιμη πρώτης τάξης $I(1)$. Είναι απαραίτητο να κάνουμε ελέγχους για την στασιμότητα των σετ δεδομένων σε πάνελ, οι οποίοι περιγράφονται παρακάτω. Το πρώτο βήμα της ανάλυσης είναι να δημιουργηθεί ένας πίνακας με τα αποτελέσματα μοναδιαίας ρίζας σε επίπεδα και σε πρώτες διαφορές, για κάθε πάνελ ξεχωριστά. Τα τεστ που θα χρησιμοποιηθούν είναι: α) το LLC test (Levin *et al.*, 2002), β) το Breitung test (Breitung, 2000), γ) το IPS test (Im *et al.*, 2003) και δ) το ADF-Fisher test (Maddala and Wu, 1999). Όλα τα τεστ έχουν ως μηδενική υπόθεση την ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας.

Σε όλες τις μεταβλητές της εργασίας (κατηγορίες κατανάλωσης και ανεξάρτητες μοντέλου) πραγματοποιήθηκαν έλεγχοι στασιμότητας τόσο με την παρουσία σταθεράς όσο και σταθεράς και τάσης¹. Τα αποτελέσματα των ελέγχων είναι διαθέσιμα στους Πίνακες 3 και 4 του Παραρτήματος.

Διαπιστώθηκε πως οι μεταβλητές της έρευνας παρουσιάζουν μοναδιαία ρίζα στα επίπεδα τους, ενώ είναι στάσιμες στις πρώτες διαφορές τους. Επομένως είναι ολοκληρώσιμες πρώτης τάξης, $I(1)$. Εξαιρέση αποτελούν οι δύο ακόλουθες κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών: α) Μεταφορές (CP07) και β) Διάφορα αγαθά – Υπηρεσίες (CP12), όπου οι σειρές τους είναι στάσιμες στα επίπεδα τους (ολοκληρώσιμες μηδενικής τάξης). Ως αποτέλεσμα, για τις δύο αυτές μεταβλητές δεν θα εκτιμηθεί το οικονομετρικό μοντέλο (Εξίσωση 4.1).

4.4 Μοντέλα Σταθερών Επιδράσεων (Fixed Effects Model) & Τυχαίων Επιδράσεων (Random Effects Model)

4.4.1 Μοντέλα Σταθερών Επιδράσεων (Fixed Effects Model)

Το υπόδειγμα σταθερών επιδράσεων διατυπώνεται ως εξής:

$$Y_{it} = a_0 + a_1 X_{it,1} + a_2 X_{it,2} + \dots + a_k X_{it,k} + \mu_i + u_{it}, \text{ με } \text{Cov}(a_i, X_{it}) \neq 0 \quad (4.2)$$

Η σημασία του όρου «fixed effects» αναφέρεται στο ότι, αν και η σταθερά ποικίλει μεταξύ των μονάδων, ωστόσο παραμένει σταθερή με την πάροδο του χρόνου. Υποθέτοντας ότι η

¹ Σημειώνεται πως στην περίπτωση του ελέγχου του Breitung, πραγματοποιείται έλεγχος μόνο στην περίπτωση της σταθεράς και τάσης.

σταθερά διαφέρει για κάθε οντότητα, μπορούμε να λάβουμε υπόψη μας τη μοναδικότητα και την ιδιαιτερότητα κάθε διαστρωματικής μονάδας.

Σε μια εξίσωση δεν είναι πάντα εφικτό να προσδιοριστούν οι ανεξάρτητες μεταβλητές που ερμηνεύουν τη μεταβλητότητα της εξαρτημένης, είτε επειδή δεν έχουν παρατηρηθεί, είτε επειδή δεν προβλέπονται από την βιβλιογραφία. Στην περίπτωση αυτή η μη παρατηρούμενοι παράγοντες που εκφράζονται από την σταθερή επίδραση συσχετίζονται με τις ερμηνευτικές μεταβλητές του υποδείγματος. Το υπόδειγμα θα γραφτεί σε μορφή πρώτων διαφορών και θα απουσιάζει η επίδραση, επιπλέον η συνδιακύμανση του σφάλματος ιδιοσυγκρασίας με τις ανεξάρτητες μεταβλητές να είναι μηδέν, άρα είναι δυνατόν να εφαρμοστεί η μέθοδος OLS.

4.4.2 Μοντέλα Τυχαίων Επιδράσεων (Random Effects Model)

Το υπόδειγμα τυχαίων επιδράσεων διατυπώνεται ως εξής:

$$Y_{it} = \beta X_{it} + \mu + u_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4.3)$$

όπου u_{it} είναι το σφάλμα μεταξύ των οικονομικών μονάδων και ε_{it} είναι το σφάλμα εντός της κάθε μονάδας.

Το σκεπτικό πίσω από το υπόδειγμα των τυχαίων επιδράσεων είναι ότι η διακύμανση μεταξύ των οικονομικών μονάδων είναι τυχαία και ασυσχέτιστη με την πρόβλεψη ή με τις ανεξάρτητες μεταβλητές που περιλαμβάνει το μοντέλο. Ένα πλεονέκτημα του υποδείγματος είναι ότι μπορούμε να συμπεριλάβουμε στο μοντέλο χρονικά αμετάβλητες μεταβλητές. Με το υπόδειγμα τυχαίων επιδράσεων υποθέτουμε ότι ο όρος του σφάλματος δεν συσχετίζεται με την πρόβλεψη, κάτι που επιτρέπει στις χρονικά σταθερές μεταβλητές να έχουν ερμηνευτικό ρόλο. Αντίθετα στο μοντέλο σταθερών επιδράσεων πρέπει να καθοριστούν αυτά τα μεμονωμένα χαρακτηριστικά, που μπορεί να επηρεάζουν ή όχι τις ερμηνευτικές μεταβλητές. Το πρόβλημα που δημιουργείται με αυτό είναι ότι αν κάποιες μεταβλητές δεν είναι διαθέσιμες, οδηγούμαστε σε μεροληπτικά αποτελέσματα. Τέλος το μοντέλο τυχαίων επιδράσεων επιτρέπει την γενίκευση των αποτελεσμάτων πέρα από το αρχικό δείγμα που χρησιμοποιείται στο μοντέλο.

Για να αποφασίσουμε μεταξύ του υποδείγματος σταθερών ή τυχαίων επιδράσεων, χρησιμοποιούμε το κριτήριο του Hausman. Σύμφωνα με το κριτήριο αν δεχτούμε τη μηδενική υπόθεση (*Null Hypothesis*), τότε το προτιμώμενο υπόδειγμα είναι αυτό των τυχαίων επιδράσεων, έναντι της εναλλακτικής κατά την οποία πρέπει να χρησιμοποιήσουμε το υπόδειγμα των σταθερών επιδράσεων.

4.5 Εκτιμήσεις οικονομετρικού μοντέλου

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων της εξίσωσης 4.1 για κάθε κατηγορία κατανάλωσης των νοικοκυριών, με εξαίρεση αυτή των μεταφορών και αυτή των διαφόρων αγαθών και υπηρεσιών. Στον Πίνακα 4.2 παρουσιάζεται η επίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών σε κάθε κατηγορία κατανάλωσης. Στην πρώτη γραμμή του Πίνακα 4.2 έχω τις 10 κατηγορίες κατανάλωσης για τις οποίες εκτιμήθηκε το οικονομετρικό μοντέλο, ενώ στην πρώτη στήλη παρουσιάζονται οι ερμηνευτικές μεταβλητές του μοντέλου, ο σταθερός όρος καθώς και κάποια διαγνωστικά τεστ (Adjusted R-squared, F-statistic) και ο αριθμός των παρατηρήσεων σε κάθε μοντέλο.

Σε όλες τις περιπτώσεις εκτιμήθηκαν μοντέλα σταθερών επιδράσεων (fixed effects models), τόσο στην επιλογή του cross-country όσο και σε αυτή του period.

Πίνακας 4.2 Αποτελέσματα εκτιμήσεων του οικονομετρικού μοντέλου

	LFOODN ONALC	LALCOB EVTOB NAR	LCLOTHI NG	LHOUSIN GWATEL ECGAS	LHOUSE QUIP	LHEALT H	LCOMM UNICATI ONS	LRECRE ATION_C ULTURE	LEDUCA TION	LRESTA URANTS _HOTELS
	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed
C	4.66 (***)	2.524 (***)	0.023	4.130 (***)	-3.762 (***)	-0.121	1.280	0.522	7.666 (***)	2.395 (***)
LHOUSEINC	-0.174 (***)	-0.149 (***)	0.306 (***)	-0.185 (***)	0.489 (***)	0.213 (**)	-0.065	0.169 (***)	-0.748 (***)	-0.040
LHOUSEPEN D	0.035	0.020	-0.139	0.001	0.264 (***)	-0.308 (**)	-0.175	0.184 (***)	-0.175	-0.095
LHOUSEDEBT	-0.044 (***)	0.042 (***)	-0.062 (***)	0.018 (*)	-0.024	0.01	0.102 (***)	0.007	0.130 (***)	-0.018
LUNEMPLOY MENT	0.015 (*)	0.004	-0.031 (*)	0.089 (***)	-0.100 (***)	0.019	0.072 (***)	-0.061 (***)	0.004	-0.021
LTERTIARY	-0.043 (***)	0.018	-0.094 (***)	0.109 (***)	-0.031	0.155 (***)	-0.011	-0.057 (***)	0.201 (***)	0.017
LTAXES	-0.039	0.067	-0.071	0.052	-0.013	-0.042	0.139 (**)	-0.146 (***)	-0.258 (**)	0.123 (**)

[42]

Adjusted R-squared	0.97	0.96	0.85	0.93	0.85	0.88	0.87	0.95	0.92	0.97
F-statistic	475.82	251.62	55.14	128.13	55.19	73.31	65.07	197.76	119.64	338.82
Prob(F-statistic)	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
JB (prob)	0.156	0.075	0.093	0.000	0.001	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Observations	501	501	501	501	501	501	501	501	493	501
*, **, *** υποδηλώνουν σημαντικότητα σε 10%, 5% και 1% αντίστοιχα.										

Στην περίπτωση της δαπάνης για φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά, το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, το χρέος τους καθώς και το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εισέρχονται στις εκτιμήσεις με αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο, ενώ το επίπεδο της ανεργίας έχει θετική αλλά όχι ιδιαίτερα σημαντική επίδραση ($\alpha=0.10$) στην εξαρτημένη. Το επίπεδο των φόρων δεν φαίνεται να επηρεάζει την εξαρτημένη μεταβλητή.

Στις δαπάνες για αλκοολούχα ποτά-καπνό-ναρκωτικές ουσίες, το χρέος των νοικοκυριών έχει θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση (σε κάθε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας) στην εξαρτημένη. Αντίθετα, το διαθέσιμο εισόδημα επηρεάζει αρνητικά την εξαρτημένη. Οι υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές (συνολική δαπάνη νοικοκυριών, επίπεδο ανεργίας, απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και φόροι σε αγαθά και υπηρεσίες) δεν φαίνεται να επηρεάζουν σημαντικά τη δαπάνη για αλκοολούχα ποτά-καπνό-ναρκωτικές ουσίες.

Στην περίπτωση των δαπανών για ένδυση-υπόδηση, παρατηρούμε πως το χρέος των νοικοκυριών, το επίπεδο της ανεργίας και το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν αρνητική και στατιστικά σημαντική επίδραση στην εξαρτημένη. Αντίθετα, το διαθέσιμο εισόδημα εισέρχεται με θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στην εκτίμηση σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 1%.

Στην περίπτωση των δαπανών για στέγαση, το επίπεδο ανεργίας, το επίπεδο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και το χρέος των νοικοκυριών (σε χαμηλότερο επίπεδο σημαντικότητας) έχουν θετική και σημαντική επίδραση στην εξαρτημένη. Αντίθετα, το διαθέσιμο εισόδημα εισέρχεται με αρνητική και στατιστικά σημαντική επίδραση στην εκτίμηση σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 1%.

Στην περίπτωση των δαπανών για διαρκή αγαθά, διαπιστώνουμε πως η μεταβλητή του διαθέσιμου εισοδήματος και της συνολικής δαπάνης των νοικοκυριών έχουν θετικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο, σε αντίθεση με το επίπεδο ανεργίας που επηρεάζει αρνητικά την εξαρτημένη.

Για τις δαπάνες υγείας, το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών και το επίπεδο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν θετική και σημαντική επίδραση στην εξαρτημένη, ενώ η μεταβλητή της συνολικής δαπάνης νοικοκυριών εισέρχεται στα αποτελέσματα με αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο.

Για τις δαπάνες σε επικοινωνίες, διαπιστώνουμε πως το χρέος των νοικοκυριών, το επίπεδο ανεργίας και οι φόροι σε αγαθά και υπηρεσίες έχουν θετική και σημαντική επίδραση στην εξαρτημένη. Οι υπόλοιπες μεταβλητές δεν φαίνεται να επηρεάζουν την εξαρτημένη μεταβλητή.

Στην περίπτωση των δαπανών για αναψυχή-πολιτισμό, παρατηρούμε πως το διαθέσιμο εισόδημα και η συνολική δαπάνη έχουν στατιστικά σημαντικούς θετικούς συντελεστές, ενώ τα πρόσημα του ποσοστού ανεργίας, των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και φόρων είναι αρνητικά και στατιστικά σημαντικά.

Στις δαπάνες εκπαίδευσης, το διαθέσιμο εισόδημα επηρεάζει αρνητικά και στατιστικά σημαντικά την εξαρτημένη όπως και το επίπεδο των φόρων σε αγαθά και υπηρεσίες. Το χρέος των νοικοκυριών και το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης επηρεάζουν θετικά και σημαντικά τη δαπάνη για εκπαίδευση.

Τέλος, στις δαπάνες για εστιατόρια-ξενοδοχεία οι φόροι σε αγαθά και υπηρεσίες έχουν θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση ($\alpha=0.01$) στην εξαρτημένη μεταβλητή. Οι υπόλοιπες ερμηνευτικές μεταβλητές μη στατιστικά σημαντική επίδραση στην εκτίμηση του μοντέλου.

4.6 Η επίδραση της κρίσης του 2008

Η οικονομική κρίση που έπληξε τα νοικοκυριά στην Ευρώπη αλλά και παγκοσμίως επηρέασε σημαντικά τις δαπάνες των νοικοκυριών, οι οποίες έχουν παρουσιάσει, και ακόμη συνεχίζουν να παρουσιάζουν, αλλαγές ως προς το μέγεθός τους αλλά και ως προς τον τύπο τους (Muzindutsi and Mjeso, 2018). Ο αντίκτυπος που είχε η παγκόσμια οικονομική κρίση το 2008 προκάλεσε μείωση των δαπανών των νοικοκυριών κατά μέσο όρο στο 5%, που ήταν υψηλότερη σε σύγκριση με την παγκόσμια μέση τιμή (Varlamonaa and Lariononaa, 2015).

Στις χώρες του ΟΟΣΑ με υψηλό εισόδημα η πιο σημαντική μείωση της τελικής καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών σημειώθηκε το 2009 με - 4,38%, σε σύγκριση με το μέσο παγκόσμιο όρο του 3,56%. Ωστόσο, στις χώρες του ΟΟΣΑ, η μείωση αυτή ήταν ακόμη πιο σημαντική με - 4,99% [σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΟΣΑ (2015) και της Παγκόσμιας Τράπεζας].

Η τελική καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών της ΕΕ άλλαξε σταδιακά κατά την τελευταία δεκαετία, ως προς τα στοιχεία της όσο άλλαζαν οι προτεραιότητες των καταναλωτών. Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένες τάσεις ως προς τις δαπάνες. Τα αυξανόμενα ποσοστά των τελικών δαπανών των νοικοκυριών στην ΕΕ ευθύνονται, κυρίως, στις δαπάνες για στέγαση και ενέργεια και λιγότερο σε δαπάνες για έπιπλα, αναψυχή και επικοινωνίες. Συνέπεια της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης είναι η πτώση των δαπανών για διάφορα αγαθά και υπηρεσίες μεταξύ 2007 και 2009, οι οποίες περιλαμβάνουν χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες και μεταφορές. Από την άλλη πλευρά, οι δαπάνες για τα τρόφιμα και τα μη αλκοολούχα ποτά, την υγεία, τα πραγματικά και τεκμαρτά ενοίκια στέγης και τις υπηρεσίες ύδρευσης και κατοικίας, φαίνεται να έχουν αυξηθεί μεταξύ του 2007 και του 2009, γεγονός που θα ήταν συνεπές με το γεγονός ότι οι δαπάνες για βασικές ανάγκες τείνουν να είναι πιο ανθεκτικές σε σχέση με άλλα είδη κατανάλωσης σε περίοδο οικονομικής ύφεσης (Gerstberger and Yaneva, 2013).

Το 2009, όπως αναφέραμε ήδη, φαίνεται πως ήταν το χειρότερο έτος της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης. Οι δημόσιες δαπάνες συνέχισαν να μειώνονται κατά 2,0% το 2008 και το 2009, με αποτέλεσμα να προκληθεί μείωση στην κατανάλωση των νοικοκυριών της ΕΕ κατά 1,8% εκείνο το έτος. Οι ενοικιάσεις κατοικιών και το σχετικό κόστος ενέργειας και υπηρεσιών, καθώς και η εκπαίδευση, η υγεία, οι επικοινωνίες και τα τρόφιμα επηρεάστηκαν λιγότερο από τις συνολικές δαπάνες ως προτεραιότητες των νοικοκυριών, ενώ ο σημαντικότερος αντίκτυπος αφορά τις δαπάνες για εξοπλισμό στέγασης, τη συντήρηση, την ένδυση και τις δραστηριότητες αναψυχής. Έκτοτε, η τελική και η πραγματική κατανάλωση

αυξήθηκαν κατά 1,0% το 2010 και κατά 0,3% και 0,1% αντίστοιχα το 2011, ενώ η αύξηση της δημόσιας κατανάλωσης μειώθηκε στο 1,0% το 2010 και σε 0,3% το 2011 (Gerstberger and Yaneva, 2013).

Ο αντίκτυπος της κρίσης στις διάφορες κατηγορίες κατανάλωσης διέφερε σημαντικά από χώρα σε χώρα. Πράγματι, παρόλο που στο διάστημα 2008 μέχρι 2011 η συνολική μείωση της κατανάλωσης των νοικοκυριών ήταν παρόμοιων μεγεθών στη Λιθουανία (-15,5%), στην Ελλάδα (-15,3%), στη Λετονία (-15,3%) και στην Εσθονία (-12,6%), αγαθών και υπηρεσιών (-27,7%), μεταφορών (-26%) και τροφίμων (-21,6%), υπήρξαν σημαντικές αυξήσεις για μικρότερες κατηγορίες, όπως στις επικοινωνίες (47,0%) και στην εκπαίδευση (24,6%). Η Λιθουανία παρουσίασε ιδιαίτερα σοβαρές μειώσεις στα ποσοστά δαπανών όπως για μεταφορές (-26%) και τρόφιμα (-21,6%), αλλά σημαντικές αυξήσεις για μικρότερες κατηγορίες, όπως για τις επικοινωνίες (47,0%) και την εκπαίδευση (24,6%). Στη Λετονία παρατηρήθηκε η μεγαλύτερη πτώση στις δαπάνες για την εκπαίδευση (-45,6%), τα είδη ένδυσης και υποδημάτων (-36,4%) και την υγεία (-26,6%), ενώ οι δαπάνες των νοικοκυριών στην Εσθονία μειώθηκαν περισσότερο στην εκπαίδευση (-31%), 27,7%) και διάφορα αγαθά και υπηρεσίες (-25,6%). Τέλος, παρατηρήθηκε πτώση σε όλες τις κατηγορίες στην Ελλάδα, αλλά ήταν πιο έντονη για τα είδη ένδυσης (-28,6%), τις μεταφορές (-37,5%), τις επικοινωνίες (-28,3%), τα έπιπλα (-26,6%) και για διάφορα αγαθά και υπηρεσίες (-27,7%) (Gerstberger and Yaneva, 2013).

Στην ενότητα αυτή εξετάζεται η επίδραση της παγκόσμιας κρίσης (κατάρρευση Lehman Brothers, Σεπτέμβριος 2008) στα καταναλωτικά πρότυπα των ευρωπαϊκών χωρών της μελέτης. Χρησιμοποιείται η ψευδομεταβλητή Crisis η οποία παίρνει τιμή 0 για το διάστημα 1995-2008 και τιμή 1 για την περίοδο 2009-2017. Στην περίπτωση που η ψευδομεταβλητή εισέρχεται στις εκτιμήσεις με θετικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο υποδηλώνει πως δόθηκε έμφαση (προτεραιότητα) στην εξεταζόμενη κατηγορία κατανάλωσης. Σε περίπτωση των εκτιμήσεων όπου η ψευδομεταβλητή έχει αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο, υποδηλώνεται πως τα νοικοκυριά των χωρών μείωσαν την κατανάλωση για την εξεταζόμενη κατηγορία τη τελευταία περίπου δεκαετία (από το 2009). Επομένως, το οικονομετρικό μοντέλο της εξίσωσης 4.1 παίρνει την ακόλουθη μορφή:

$$LY_{it} = \beta_0 + \beta_1 LH_{HOUSEINC}_{it} + \beta_2 LH_{HOUSEPEN}_{it} + \beta_3 LH_{HOUSEDEBT}_{it} + \beta_4 LH_{UNEMPLOYMENT}_{it} + \beta_5 LH_{TERTIARY}_{it} + \beta_6 LH_{TAXES}_{it} + \beta_7 Crisis_{it} + \epsilon_{it} \quad (4.4)$$

Στον Πίνακα 4.3Α παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων με τη συμπερίληψη της κρίσης για τις πέντε πρώτες κατηγορίες κατανάλωσης, τόσο με μοντέλα σταθερών όσο και τυχαίων επιδράσεων.

Πίνακας 4.3Α Εξέταση των μοντέλων (φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά, αλκοολούχα ποτά-καπνό-ναρκωτικές ουσίες, ένδυση-υπόδηση, στέγαση, διαρκή αγαθά) με την επίδραση της κρίσης

	LFOODNONALC		LALCOBEVTOBN AR		LCLOTHING		LHOUSINGWATELEC GAS		LHOUSEQUIP	
	Fixed	Random	Fixed	Random	Fixed	Random	Fixed	Random	Fixed	Random
C	4.591 (***)	4.501 (***)	3.688 (***)	3.989 (***)	3.512 (***)	3.302 (***)	2.39 (***)	2.47 (***)	0.031	0.266
LHOUSEINC	-0.159 (***)	-0.165 (***)	-0.283 (***)	-0.292 (***)	-0.025	-0.022	-0.011	-0.009	0.110 (***)	0.129 (***)
LHOUSESPEN ND	0.013	0.046	0.090	0.016	-0.161 (*)	-0.111	-0.003	-0.022	0.316 (***)	0.249 (***)
LHOUSEDEBT	-0.055 (***)	-0.057 (***)	0.035 (***)	0.032 (***)	-0.043 (***)	-0.043 (***)	0.018 (*)	0.018 (*)	0.016	0.013
LUNEMPLO	0.016 (*)	0.016 (*)	-0.007	-0.007	-0.076	-0.076	0.112 (***)	0.111 (***)	-0.137	-0.136

[48]

YMENT					(***)	(***)			(***)	(***)
LTERTIARY	-0.035 (**)	-0.031 (**)	-0.036	-0.035	-0.177 (***)	-0.168 (***)	0.149 (***)	0.146 (***)	-0.159 (***)	-0.167 (***)
LTAXES	-0.038	-0.03	0.091 (*)	0.122 (**)	-0.025	-0.038	0.011	0.006	0.004	-0.031
Crisis	0.053 (***)	0.055 (***)	0.057 (***)	0.060 (***)	-0.009	-0.012	0.029 (***)	0.029 (***)	-0.039 (***)	-0.044 (***)
Adjusted R-squared	0.97	0.61	0.96	0.34	0.83	0.42	0.92	0.59	0.82	0.39
F-statistic	712.44	111.45	400.92	37.81	80.33	52.86	196.79	104.59	78.35	47.54
Prob(F-statistic)	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
JB (prob)	0.68	0.96	0.30	0.000	0.28	0.000	0.000	0.014	0.072	0.000
Observations	501	501	501	501	501	501	501	501	501	501
Hausman (prob)	0.000		0.000		0.202		0.560		0.126	
Fixed or	Fixed		Fixed		Random		Random		Random	

[49]

Random					
*, **, *** υποδηλώνουν σημαντικότητα σε 10%, 5% και 1% αντίστοιχα.					

Στις δαπάνες για φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά, το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, το χρέος τους καθώς και το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εισέρχονται στις εκτιμήσεις με αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο, ενώ το επίπεδο της ανεργίας έχει θετική αλλά όχι ιδιαίτερα σημαντική επίδραση ($\alpha=0.10$) στην εξαρτημένη. Η ψευδομεταβλητή της κρίσης παρουσιάζει θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στη δαπάνη για φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά. Ως κατάλληλο μοντέλο επιλέγεται αυτό των σταθερών επιδράσεων.

Στις δαπάνες για αλκοολούχα ποτά-καπνό-ναρκωτικές ουσίες, το χρέος των νοικοκυριών και οι φόροι έχουν θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στην εξαρτημένη. Αντίθετα, το διαθέσιμο εισόδημα επηρεάζει αρνητικά την εξαρτημένη. Οι υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές (συνολική δαπάνη νοικοκυριών, επίπεδο ανεργίας, απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης) δεν φαίνεται να επηρεάζουν σημαντικά τη δαπάνη για αλκοολούχα ποτά-καπνό-ναρκωτικές ουσίες. Η ψευδομεταβλητή της κρίσης παρουσιάζει θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στην εξαρτημένη, ενώ κατάλληλο μοντέλο επιλέγεται αυτό των σταθερών επιδράσεων.

Στην περίπτωση των δαπανών για ένδυση-υπόδηση, παρατηρούμε πως το χρέος των νοικοκυριών, το επίπεδο της ανεργίας και το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν αρνητική και στατιστικά σημαντική επίδραση στην εξαρτημένη. Η μεταβλητή της κρίσης καθώς και οι υπόλοιπες ανεξάρτητες του μοντέλου εισέρχονται με μη στατιστικά σημαντική επίδραση στην εκτίμηση. Ως κατάλληλο μοντέλο, επιλέγεται αυτό των τυχαίων επιδράσεων.

Στην περίπτωση των δαπανών για στέγαση, το επίπεδο ανεργίας, το επίπεδο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και το χρέος των νοικοκυριών (σε μικρότερο επίπεδο σημαντικότητας) έχουν θετική και σημαντική επίδραση στην εξαρτημένη. Η ψευδομεταβλητή της κρίσης εισέρχεται με θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στο μοντέλο. Ως κατάλληλο μοντέλο επιλέγεται αυτό των τυχαίων επιδράσεων.

Στην περίπτωση των δαπανών για διαρκή αγαθά, διαπιστώνουμε πως η μεταβλητή του διαθέσιμου εισοδήματος και της συνολικής δαπάνης των νοικοκυριών έχουν θετικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο, σε αντίθεση με το επίπεδο ανεργίας και του ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που επηρεάζουν αρνητικά την εξαρτημένη. Ο συντελεστής της ψευδομεταβλητής της κρίσης είναι αρνητικός και στατιστικά σημαντικό σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha=0.01$. Σύμφωνα με τη τιμή του p-value του ελέγχου Hausman, κατάλληλο μοντέλο επιλέγεται αυτό των τυχαίων επιδράσεων. Στον Πίνακα 4.3B

παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων με τη συμπερίληψη της κρίσης για τις επόμενες κατηγορίες κατανάλωσης, τόσο με μοντέλα σταθερών όσο και τυχαίων επιδράσεων.

Πίνακας 4.3B Εξέταση των μοντέλων (υγεία, επικοινωνίες, αναψυχή-πολιτισμός, εκπαίδευση, εστιατόρια-ξενοδοχεία) με την επίδραση της κρίσης

	LHEALTH		LCOMMUNICATIO NS		LRECREATION_CU LTURE		LEDUCATION		LRESTAURANTS_H OTELS	
	Fixed	Random	Fixed	Random	Fixed	Random	Fixed	Random	Fixed	Random
C	0.029	-0.329	-3.538 (***)	-3.607 (***)	1.301 (***)	1.429 (***)	3.393 (***)	2.991 (***)	1.834 (***)	1.748 (***)
LHOUSEINC	0.187 (***)	0.191 (***)	0.325 (***)	0.289 (***)	0.081 (***)	0.073 (***)	-0.328 (***)	-0.324 (***)	0.039	0.047
LHOUSEPEN D	-0.302 (**)	-0.209	0.116	0.221 (*)	0.219 (***)	0.197 (***)	-0.196	-0.118	-0.197 (**)	-0.190 (**)
LHOUSEDEBT	0.020	0.016	0.072 (***)	0.066 (***)	0.010	0.012	0.116 (***)	0.113 (***)	-0.051 (***)	-0.050 (***)
LUNEMPLOY MENT	0.030	0.032	0.121 (***)	0.115 (***)	-0.071 (***)	-0.073 (***)	0.067 (**)	0.070 (**)	-0.028 (*)	-0.025 (*)
LTERTIARY	0.132 (***)	0.135 (***)	0.009	0.010	-0.090 (***)	-0.087 (***)	0.294 (***)	0.285 (***)	0.077 (***)	0.070 (***)

LTAXES	-0.009	-0.022	0.088	0.102	-0.123 (***)	-0.117 (***)	-0.308 (***)	-0.281 ^(**)	0.166 ^(***)	0.164 ^(***)
Crisis	0.010	0.010	-0.183 (***)	-0.164 (***)	-0.047 (***)	-0.047 (***)	0.012	0.016	0.009	0.008
Adjusted R-squared	0.88	0.33	0.76	0.18	0.95	0.39	0.92	0.15	0.97	0.11
F-statistic	126.42	35.73	53.39	17.05	317.89	45.75	195.89	13.41	523.18	9.65
Prob(F-statistic)	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
JB (prob)	0.000	0.000	0.005	0.023	0.008	0.000	0.000	0.000	0.000	0.789
Observations	501	501	501	501	501	501	493	493	501	501
Hausman (prob)	0.472		0.0000		0.104		0.063		0.0001	
Fixed or Random	Random		Fixed		Random		Random		Fixed	

* , ** , *** υποδηλώνουν σημαντικότητα σε 10%, 5% και 1% αντίστοιχα.

Για τις δαπάνες υγείας, το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών και το επίπεδο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν θετική και σημαντική επίδραση στην εξαρτημένη. Η ψευδομεταβλητή της κρίσης δε φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά την εξαρτημένη μεταβλητή. Ως κατάλληλο μοντέλο επιλέγεται αυτό των τυχαίων επιδράσεων.

Για τις δαπάνες σε επικοινωνίες, διαπιστώνουμε πως το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, το χρέος τους καθώς και το επίπεδο ανεργίας έχουν θετική και σημαντική επίδραση στην εξαρτημένη. Η ψευδομεταβλητή της κρίσης εισέρχεται στις εκτιμήσεις με αρνητικό και στατιστικά σημαντικό συντελεστή. Ως κατάλληλο μοντέλο επιλέγεται αυτό των σταθερών επιδράσεων.

Στην περίπτωση των δαπανών για αναψυχή-πολιτισμό, παρατηρούμε πως το διαθέσιμο εισόδημα και η συνολική δαπάνη έχουν στατιστικά σημαντικούς θετικούς συντελεστές, ενώ τα πρόσσημα του ποσοστού ανεργίας, των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και φόρων είναι αρνητικά και στατιστικά σημαντικά. Η ψευδομεταβλητή της κρίσης δε φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά την εξαρτημένη μεταβλητή. Ως κατάλληλο μοντέλο επιλέγεται αυτό των τυχαίων επιδράσεων.

Στις δαπάνες εκπαίδευσης, το διαθέσιμο εισόδημα επηρεάζει αρνητικά και στατιστικά σημαντικά την εξαρτημένη όπως και το επίπεδο των φόρων σε αγαθά και υπηρεσίες. Το χρέος των νοικοκυριών, το επίπεδο ανεργίας και το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης επηρεάζουν θετικά και σημαντικά τη δαπάνη για εκπαίδευση. Η ψευδομεταβλητή της κρίσης δε φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά την εξαρτημένη μεταβλητή. Ως κατάλληλο μοντέλο επιλέγεται αυτό των τυχαίων επιδράσεων.

Τέλος, στις δαπάνες για εστιατόρια-ξενοδοχεία, η συνολική δαπάνη των νοικοκυριών, το χρέος τους καθώς και το επίπεδο ανεργίας επηρεάζουν αρνητικά και στατιστικά σημαντικά την εξαρτημένη. Αντίθετα, το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και οι φόροι σε αγαθά και υπηρεσίες έχουν θετική επίδραση στην εξαρτημένη μεταβλητή. Η ψευδομεταβλητή της κρίσης δε φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά την εξαρτημένη μεταβλητή. Ως κατάλληλο μοντέλο επιλέγεται αυτό των σταθερών επιδράσεων.

4.7 Μοντέλα κοινωνικής ευημερίας

Στη διεθνή βιβλιογραφία έχουν αναπτυχθεί διάφορες τυπολογίες σχετικά με το μοντέλο κοινωνικής ευημερίας που ακολουθούν οι χώρες. Με αυτό το τρόπο τοποθετούνται σε ομάδες χωρών εκείνα τα κράτη που παρουσιάζουν παρόμοια χαρακτηριστικά σχετικά με το μοντέλο-

καθεστώς (π.χ. παροχές, αρχές, πρόνοια). Σημαντική επιρροή αποτελεί η μελέτη του Esping-Andersen (1990) όπου κατατάσσει τα κράτη ευημερίας σε τρεις μορφές μοντέλων-καθεστώτων (φιλελεύθερο, συντηρητικό και σοσιαλδημοκρατικό). Τα κράτη ευημερίας των φιλελευθέρων (Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία) χαρακτηρίζονται από τα βασικά και ελάχιστα επίπεδα παροχής: οι κοινωνικές μεταβιβάσεις είναι μέτριες και συχνά προσελκύουν αυστηρά κριτήρια δικαιώματος. Η κυριαρχία της αγοράς ενθαρρύνεται τόσο παθητικά, διασφαλίζοντας μόνο ένα ελάχιστο, όσο και ενεργά, επιδοτώντας ιδιωτικά συστήματα κοινωνικής ευημερίας. Το συντηρητικό μοντέλο του κράτους ευημερίας (Γερμανία, Γαλλία, Αυστρία, Βέλγιο, Ιταλία και, σε μικρότερο βαθμό, Κάτω Χώρες) διακρίνεται από τα προγράμματα κοινωνικής ευημερίας που διαφοροποιούν την κατάσταση, όπου τα οφέλη συχνά συνδέονται με εισοδήματα, προς διατήρηση των υφιστάμενων κοινωνικών προτύπων. Σε αυτό το μοντέλο, ο ρόλος της αγοράς είναι περιθωριοποιημένος. Ο τύπος του σοσιαλδημοκρατικού καθεστώτος (σκανδιναβικές χώρες) χαρακτηρίζεται από την καθολικότητα, τις συγκριτικά γενναιόδωρες κοινωνικές μεταβιβάσεις, τη δέσμευση για πλήρη απασχόληση, την προστασία του εισοδήματος και ένα ισχυρά παρεμβατικό κράτος. Το κράτος χρησιμοποιείται για την προώθηση της κοινωνικής ισότητας μέσω ενός αναδιανεμητικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης.

Έχει διεξαχθεί εκτεταμένη επιστημονική συζήτηση σχετικά με τη θεωρητική και εμπειρική αξία της τυπολογίας των Τριών Κόσμων (Arts and Gelissen, 2002; Bambra, 2006) και ως αποτέλεσμα αυτού, έχουν προταθεί τροποποιημένες ή εναλλακτικές τυπολογίες από άλλους (Bambra, 2004, 2005; Bonoli, 1997; Castles and Mitchell, 1993; Navarro *et al.*, 2006). Ο Ferrera (1996) αναπτύσσει την τυπολογία τεσσάρων τύπων-μοντέλων κοινωνικής ευημερίας. Η μελέτη του επικεντρώνεται σε διαφορετικές διαστάσεις του τρόπου με τον οποίο χορηγούνται και οργανώνονται τα κοινωνικά οφέλη και έχει επισημανθεί ως μία από τις πιο ορθές εμπειρικά τυπολογίες του μοντέλου κοινωνικού κράτους (Bambra, 2007). Η ταξινόμηση του Ferrera αποσκοπεί να εξηγήσει τις διαφορές στον τρόπο με τον οποίο παρέχεται ευημερία, ενώ ο Esping-Andersen τείνει να τονίσει την ποσότητα της καλής διαβίωσης που παρέχεται (Bambra, 2007; Bonoli, 1997).

Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιώ, όπως και οι Eikemo *et al.* (2008), τη ταξινόμηση των χωρών σύμφωνα με την τυπολογία του Ferrera (1996). Οι 24 χώρες της μελέτης ταξινομούνται σε 5 ομάδες, όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 4.4.

Πίνακας 4.4 Ταξινόμηση των χωρών με βάση τα μοντέλα κοινωνικής ευημερίας

Continental	Anglo-Saxon	Mediterranea	Nordic	Central Eastern
-------------	-------------	--------------	--------	-----------------

(6 χώρες)	(2 χώρες)	n (4 χώρες)	(4 χώρες)	(8 χώρες)
Αυστρία, Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Λουξεμβούργο και Ολλανδία	Ιρλανδία και Ηνωμένο Βασίλειο	Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία και Πορτογαλία	Δανία, Φινλανδία, Νορβηγία και Δανία	Τσεχία, Εσθονία, Ουγγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Πολωνία, Σλοβακία και Σλοβενία

Όπως παρατηρούμε στην πρώτη ομάδα (ηπειρωτική Ευρώπη) ταξινομούνται οι χώρες που ακολουθούν ένα συντηρητικό μοντέλο κράτους ευημερίας, όπως η Αυστρία, το Βέλγιο, η Γερμανία, η Γαλλία, το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία. Στη δεύτερη ομάδα (αγγλοσαξονικές χώρες) ανήκουν οι φιλελεύθερες χώρες όπως η Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Στη τρίτη ομάδα χωρών (αυτών της Μεσογείου) ανήκει η Ελλάδα, η Ιταλία, η Ισπανία και η Πορτογαλία. Στη τέταρτη ομάδα χωρών ταξινομούνται οι σκανδιναβικές χώρες που ακολουθούν το σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο κοινωνικής ευημερίας. Στη τελευταία ομάδα ταξινομούνται οι χώρες της κεντρικής και ανατολική Ευρώπης (Τσεχία, Εσθονία, Ουγγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Πολωνία, Σλοβακία και Σλοβενία) οι οποίες γνώρισαν εκτεταμένες οικονομικές αναταραχές και ανέλαβαν κοινωνικές μεταρρυθμίσεις καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 (Kovacs, 2002). Για τη συμπερίληψη της επίδρασης του μοντέλου κράτους ευημερίας χρησιμοποιείται η ψευδομεταβλητή *Country Dummy*, η οποία παίρνει τιμές 0 και 1. Σε κάθε μοντέλο κοινωνικής ευημερίας (continental, anglo-saxon, mediterranean, nordic, CEE) οι υπό εξέταση χώρες παίρνουν τιμή 1 και οι υπόλοιπες χώρες τιμή 0. Με αυτό τον τρόπο, προσπαθώ να διερευνήσω την πιθανότητα κοινής συμπεριφοράς των χωρών ανάλογα με το μοντέλο του κράτους κοινωνικής ευημερίας που ακολουθούν. Επομένως, το οικονομετρικό μοντέλο της εξίσωσης 4.1 παίρνει την ακόλουθη μορφή:

$$LY_{it} = \beta_0 + \beta_1 LHOURSEINC_{it} + \beta_2 LHOURSEPEN_{it} + \beta_3 LHOURSEDEBT_{it} + \beta_4 LUNEMPLOYMENT_{it} + \beta_5 LTERTIARY_{it} + \beta_6 LTAXES_{it} + \beta_7 Countrydummy_{it} + e_{it} \quad (4.5)$$

Στον παρακάτω πίνακα (Πίνακα 4.5A) παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των μοντέλων για τις δύο πρώτες κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών (φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά και αλκοολούχα ποτά-καπνός-ναρκωτικές ουσίες).

Πίνακας 4.5A Εξέταση των μοντέλων (φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά, αλκοολούχα ποτά-καπνό-ναρκωτικές ουσίες) με την επίδραση του μοντέλου κοινωνικής ευημερίας

	LFOODNONALC					LALCOBEVTOBNAR				
	CONT	ANGLO	MED	NORD	CEE	CONT	ANGLO	MED	NORD	CEE
C	9.523 (***)	8.424 (***)	11.689 (***)	9.512 (***)	9.388 (***)	9.120 (***)	9.858 (***)	9.321 (***)	9.347 (***)	4.458 (***)
LHOUSEINC	-0.615 (***)	-0.627 (***)	-0.759 (***)	-0.633 (***)	-0.630 (***)	-0.328 (***)	-0.382 (***)	-0.378 (***)	-0.391 (***)	-0.018
LHOUSEPENDING	0.076	0.249 (***)	-0.086 (*)	0.154 (***)	0.097 (*)	-1.092 (***)	-1.156 (***)	-1.078 (***)	-1.167 (***)	-0.929 (***)
LHOUSEDEBT	-0.071 (***)	-0.046 (***)	-0.099 (***)	-0.084 (***)	-0.061 (***)	-0.251 (***)	-0.251 (***)	-0.242 (***)	-0.211 (***)	-0.144 (***)
LUNEMPLOYMENT	0.012	-0.015	-0.07 (***)	0.019	0.015	-0.044	-0.032	-0.050	-0.058 (***)	0.058 (***)
LTERTIARY	-0.0006	0.054 (***)	0.098 (***)	-0.034 (*)	-0.009	0.026	-0.022	0.017	0.050	0.021
LTAXES	-	-	-0.269	-0.227	-0.179	0.361 (***)	0.402 (***)	0.423 (***)	0.501 (***)	0.401 (***)

	0.226 (***)	0.132 (***)	(***)	(***)	(***)					
Country Dummy	-0.048 (**)	-0.356 (***)	0.209 (***)	0.119 (***)	0.013	-0.069 (**)	0.194 (***)	0.009	-0.183 (***)	0.345 (***)
Adjusted R-squared	0.76	0.86	0.79	0.77	0.75	0.62	0.64	0.61	0.64	0.66
F-statistic	55.63	111.33	69.37	60.85	54.76	29.46	31.70	28.94	32.97	143.34
Prob(F-statistic)	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
JB (prob)	0.000	0.000	0.000	0.001	0.000	0.000	0.000	0.000	0.186	0.000
Observations	501	501	501	501	501	501	501	501	501	501
Fixed or Random	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Random
* , ** , *** υποδηλώνουν σημαντικότητα σε 10%, 5% και 1% αντίστοιχα.										

Στην περίπτωση των δαπανών για φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά, διαπιστώνεται αρνητική και στατιστικά σημαντική επίδραση του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών, του χρέους τους και των φόρων σε αγαθά και υπηρεσίες και στα πέντε μοντέλα που εκτιμήθηκαν. Το επίπεδο ανεργίας δεν φαίνεται να επηρεάζει την εξαρτημένη μεταβλητή στα μοντέλα, ενώ η μεταβλητή των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχει θετική και ισχυρή επίδραση στις αγγλοσαξονικές και στις μεσογειακές χώρες. Η επίδραση των συνολικών δαπανών διαφέρει μεταξύ των μοντέλων που εκτιμήθηκαν. Η ψευδομεταβλητή του κράτους ευημερίας έχει θετικό και στατιστικά σημαντικό συντελεστή στις χώρες της Μεσογείου και στις σκανδιναβικές χώρες, ενώ αρνητική και στατιστικά σημαντική επίδραση διαπιστώνεται στις φιλελεύθερες χώρες και σε αυτές που ακολουθούν το συντηρητικό μοντέλο. Στις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, η ψευδομεταβλητή δεν παρουσιάζει στατιστικά σημαντική επίδραση. Σημειώνεται πως σε όλες τις περιπτώσεις επιλέχθηκαν μοντέλα σταθερών επιδράσεων, σύμφωνα με τον έλεγχο του Hausman.

Στην περίπτωση των δαπανών για αλκοολούχα ποτά-καπνό-ναρκωτικές ουσίες, η μεταβλητή των συνολικών δαπανών των νοικοκυριών και το χρέος των νοικοκυριών εισέρχονται στις εκτιμήσεις με αρνητικό και στατιστικά σημαντικό συντελεστή στα μοντέλα. Αντίθετα, η μεταβλητή των φόρων σε αγαθά και υπηρεσίες επηρεάζει θετικά την εξαρτημένη μεταβλητή σε όλες τις περιπτώσεις μοντέλων, ενώ το επίπεδο εκπαίδευσης δε φαίνεται να επηρεάζει τη δαπάνη για ποτά-καπνό-ναρκωτικές ουσίες. Το επίπεδο ανεργίας έχει θετικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στην περίπτωση των χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης και αρνητικό και στατιστικά σημαντικό συντελεστή στις σκανδιναβικές χώρες. Η ψευδομεταβλητή της διαφοροποίησης έχει θετικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στις φιλελεύθερες χώρες και σε αυτές της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, ενώ αρνητικό και σημαντικό πρόσημο στις σκανδιναβικές χώρες και σε αυτής της ηπειρωτικής Ευρώπης. Στο μοντέλο των κρατών που ακολουθούν το μοντέλο της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης επιλέχθηκε το μοντέλο των τυχαίων επιδράσεων, ενώ στις υπόλοιπες περιπτώσεις το μοντέλο των σταθερών επιδράσεων. Στον Πίνακα 4.5B παρουσιάζονται τα αποτελέσματα για τις δύο επόμενες κατηγορίες κατανάλωσης (ένδυση-υπόδηση και στέγαση).

Πίνακας 4.5B Εξέταση των μοντέλων (ένδυση-υπόδηση, στέγαση) με την επίδραση του μοντέλου κοινωνικής ευημερίας

	LCLOTHING					LHOUSINGWATELECGAS				
	CONT	ANGLO	MED	NORD	CEE	CONT	ANGLO	MED	NORD	CEE
C	-1.143 ^(*)	-1.425 ^(***)	0.771	-1.104 ^(*)	-0.265	3.977 ^(***)	3.987 ^(***)	0.729	3.121 ^(***)	3.467 ^(***)
LHOUSEINC	0.164 ^(***)	0.171 ^(***)	0.063	0.161 ^(***)	0.101	0.070 ^(*)	0.062 ^(*)	0.213 ^(***)	0.115 ^(***)	0.081 ^(**)
LHOUSEPEND	0.403 ^(***)	0.439 ^(***)	0.239 ^(***)	0.365 ^(***)	0.376 ^(***)	-0.369 ^(***)	-0.391 ^(***)	-0.046	-0.240 ^(***)	-0.330 ^(***)
LHOUSEDEBT	-0.036 ^(***)	-0.032 ^(*)	-0.068 ^(***)	-0.026	-0.051 ^(**)	0.018	0.013	0.077 ^(***)	-0.014	0.051 ^(***)
LUNEMPLOYMENT	-0.064 ^(***)	-0.070 ^(***)	-0.138 ^(***)	-0.069 ^(***)	-0.08 ^(***)	0.104 ^(***)	0.115 ^(***)	0.221 ^(***)	0.123 ^(***)	0.113 ^(***)
LTERTIARY	0.001	0.017	0.102 ^(***)	0.017	-0.001	0.080 ^(***)	0.059 ^(**)	-0.119 ^(***)	0.048 ^(**)	0.063 ^(**)
LTAXES	-0.048	-0.042	-0.136 ^(***)	-0.026	-0.053	-0.188 ^(***)	-0.135 ^(***)	0.014	-0.172 ^(***)	-0.164 ^(***)
Country Dummy	0.005	-0.083 ^(***)	0.192 ^(***)	-0.069 ^(***)	-0.058	-0.052 ^(**)	0.104 ^(***)	-0.363 ^(***)	0.177 ^(***)	0.082 ^(***)
Adjusted R-squared	0.19	0.21	0.27	0.21	0.20	0.21	0.22	0.48	0.29	0.22
F-statistic	5.24	5.59	7.47	5,62	5.33	20.17	21.48	68.43	31.16	21.30

[61]

Prob(F-statistic)	0.00000	0.00000	0.00000	0.0000	0.0000	0.0000	0.00000	0.0000	0.0000	0.00000
JB (prob)	0.092	0.050	0.000445	0.007795	0.160	0.429	0.433	0.446	0.188	0.207
Observations	501	501	501	501	501	501	501	501	501	501
Fixed or Random	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Random	Random	Random	Random	Random
* , , *** υποδηλώνουν σημαντικότητα σε 10%, 5% και 1% αντίστοιχα.										

Στην περίπτωση των δαπανών για ένδυση-υπόδηση, διαπιστώνεται θετική και ισχυρή επίδραση (επίπεδα $\alpha=0.01$) της συνολικής δαπάνης των νοικοκυριών και στα πέντε μοντέλα που εκτιμήθηκαν. Θετική και ισχυρή επίδραση παρατηρείται και στην περίπτωση του διαθέσιμου εισοδήματος, με εξαίρεση το μοντέλο των μεσογειακών χωρών και αυτών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης. Η μεταβλητή του επιπέδου ανεργίας έχει αρνητική και στατιστικά σημαντική επίδραση στην εξαρτημένη μεταβλητή στα μοντέλα, ενώ η μεταβλητή των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν φαίνεται να επηρεάζει (με εξαίρεση τη θετική σχέση στις μεσογειακές χώρες) τη δαπάνη για ένδυση-υπόδηση. Το ίδιο παρατηρείται και στην επίδραση των φόρων, με εξαίρεση το αρνητικό πρόσημο στο μοντέλο των μεσογειακών χωρών. Η ψευδομεταβλητή του κράτους ευημερίας έχει θετικό και στατιστικά σημαντικό συντελεστή στις χώρες της, ενώ αρνητική και στατιστικά σημαντική επίδραση διαπιστώνεται στις αγγλοσαξονικές και στις σκανδιναβικές χώρες. Στις χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης και σε αυτές της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, η ψευδομεταβλητή δεν παρουσιάζει στατιστικά σημαντική επίδραση. Σημειώνεται πως σε όλες τις περιπτώσεις επιλέχθηκαν μοντέλα σταθερών επιδράσεων, σύμφωνα με τον έλεγχο του Hausman.

Στην περίπτωση των δαπανών για στέγαση, η μεταβλητή του διαθέσιμου εισοδήματος, των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (με εξαίρεση τις μεσογειακές χώρες) και αυτή του επιπέδου ανεργίας έχουν θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση σε όλα τα μοντέλα. Αντίθετα, η μεταβλητή των συνολικών δαπανών και αυτή των φόρων σε αγαθά και υπηρεσίες έχουν αρνητική και ισχυρή επίδραση στα μοντέλα με εξαίρεση την περίπτωση των χωρών της Μεσογείου. Το χρέος των νοικοκυριών έχει θετική επίδραση στη δαπάνη για στέγαση στην περίπτωση των χωρών της Μεσογείου και σε αυτές της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης. Το πρόσημο της ψευδομεταβλητής του κράτους ευημερίας διαφέρει μεταξύ των εκτιμηθέντων μοντέλων. Πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση των χωρών της ηπειρωτικής Ευρώπης και σε αυτές της Μεσογείου η ψευδομεταβλητή έχει αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο, ενώ στα υπόλοιπα μοντέλα η ψευδομεταβλητή εισέρχεται με θετικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο. Σε όλες τις περιπτώσεις, επιλέχθηκαν τα μοντέλα των τυχαίων επιδράσεων. Στον Πίνακα 4.5Γ παρουσιάζονται τα μοντέλα για τις περιπτώσεις των δαπανών για διαρκή αγαθά και των δαπανών για υγεία.

Πίνακας 4.5Γ Εξέταση των μοντέλων (διαρκή αγαθά, υγεία) με την επίδραση του μοντέλου κοινωνικής ευημερίας

	LHOUSEQUIP					LHEALTH				
	CONT	ANGLO	MED	NORD	CEE	CONT	ANGLO	MED	NORD	CEE
C	-0.413	-0.520	-0.031	-0.376	-2.413 (***)	0.075	-2.831 (***)	-0.128	-1.807 ^(*)	6.663 ^(***)
LHOUSEINC	0.343 ^(***)	0.341 ^(***)	0.318 ^(***)	0.334 ^(***)	0.489 ^(***)	-0.219 ^(**)	0.060	0.004	0.088	-0.542 (***)
LHOUSEPEND	0.042	0.061	0.013	0.024	0.104 ^(**)	0.617 ^(***)	0.769 ^(***)	0.377 (***)	0.540 ^(***)	0.306 ^(**)
LHOUSEDEBT	-0.054 (***)	-0.051 (***)	-0.059 (***)	-0.047 (***)	-0.022	0.056	0.033	-0.037	-0.004	-0.099 ^(**)
LUNEMPLOYMENT	-0.116 (***)	-0.119 (***)	-0.131 (***)	-0.119 (***)	-0.079 (***)	0.117 ^(***)	0.088 ^(**)	0.075 ^(*)	0.139 ^(***)	-0.003
LTERTIARY	-0.147 (***)	-0.142 (***)	-0.129 (***)	-0.141 (***)	-0.141 (***)	0.131 ^(**)	0.298 ^(***)	0.326 ^(***)	0.218 ^(***)	0.164 ^(***)
LTAXES	-0.156 (***)	-0.144 (***)	-0.164 (***)	-0.133 (***)	-0.148 (***)	-0.033	-0.236 ^(**)	-0.356 (***)	-0.274 (***)	-0.343 (***)
Country Dummy	-0.007	-0.036	0.036 ^(*)	-0.039 ^(**)	0.133 ^(***)	0.322 ^(***)	-0.542 (***)	0.203 (***)	-0.009	-0.468 (***)
Adjusted R-squared	0.54	0.54	0.54	0.54	0.55	0.17	0.26	0.14	0.12	0.15

[64]

F-statistic	21.27	21.45	21.49	21.62	22.67	4.69	26.59	13.45	11.25	4.11
Prob(F-statistic)	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
JB (prob)	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.007	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
Observations	501	501	501	501	501	501	501	501	501	501
Fixed or Random	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Random	Random	Random	Fixed
* , ** , *** υποδηλώνουν σημαντικότητα σε 10%, 5% και 1% αντίστοιχα.										

Στην περίπτωση των δαπανών για διαρκή αγαθά, η μεταβλητή του διαθέσιμου εισοδήματος έχει θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση σε όλα τα μοντέλα. Αντίθετα, οι μεταβλητές του χρέους των νοικοκυριών, του επιπέδου της ανεργίας, των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και των φόρων σε αγαθά και υπηρεσίες επηρεάζουν αρνητικά και στατιστικά σημαντικά τη δαπάνη για διαρκή αγαθά. Η ψευδομεταβλητή του κράτους ευημερίας έχει θετική επίδραση στην περίπτωση των χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης και αρνητική επίδραση στις σκανδιναβικές. Σε όλες τις περιπτώσεις επιλέχθηκαν τα μοντέλα των σταθερών επιδράσεων, σύμφωνα με το κριτήριο του Hausman.

Στην περίπτωση των δαπανών για υγεία, η συνολική δαπάνη των νοικοκυριών, το επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και το επίπεδο της ανεργίας έχουν θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στην εξαρτημένη στο σύνολο των μοντέλων που εκτιμήθηκαν. Αντίθετα, οι φόροι σε αγαθά και υπηρεσίες επηρεάζουν αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για τις δαπάνες υγειονομικής περίθαλψης. Η μεταβλητή του διαθέσιμου εισοδήματος εισέρχεται με αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στα μοντέλα των χωρών της ηπειρωτικής Ευρώπης και των χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης. Η ψευδομεταβλητή έχει θετικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στην περίπτωση των χωρών της ηπειρωτικής Ευρώπης και στις μεσογειακές χώρες, ενώ αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο (σε επίπεδο $\alpha=0.01$) παρατηρείται στις αγγλοσαξονικές χώρες και σε αυτές της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης. Στις περιπτώσεις των χωρών της ηπειρωτικής Ευρώπης και αυτών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης εκτιμήθηκαν τα μοντέλα των σταθερών επιδράσεων, ενώ στις υπόλοιπες ομάδες χωρών εκτιμήθηκαν μοντέλα τυχαίων επιδράσεων. Στον επόμενο πίνακα (Πίνακας 4.5Δ), παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων για τις περιπτώσεις των δαπανών σε επικοινωνίες και αναψυχή-πολιτισμό.

Πίνακας 4.5Δ Εξέταση των μοντέλων (επικοινωνίες, αναψυχή-πολιτισμός) με την επίδραση του μοντέλου κοινωνικής ευημερίας

	LCOMMUNICATIONS					LRECREATION_CULTURE				
	CONT	ANGLO	MED	NORD	CEE	CONT	ANGLO	MED	NORD	CEE
C	6.931 (***)	6.554 (***)	7.222 (***)	6.928 (***)	5.641 (***)	4.111 (***)	3.657 (***)	-0.011	4.271 (***)	-0.140
LHOUSEINC	-0.511 (***)	-0.519 (***)	-0.539 (***)	-0.520 (***)	-0.427 (***)	-0.181 (***)	-0.176 (***)	0.040	-0.181 (***)	0.134 (*)
LHOUSEPEND	-0.014	0.048	-0.029	0.022	0.031	0.004	0.067	0.354 (***)	0.150 (***)	0.131 (*)
LHOUSEDEBT	0.135 (***)	0.145 (***)	0.134 (***)	0.129 (***)	0.159 (***)	0.078 (***)	0.086 (***)	0.145 (***)	0.042 (***)	0.146 (***)
LUNEMPLOYMENT	0.080 (***)	0.070 (***)	0.069 (***)	0.083 (***)	0.104 (***)	-0.229 (***)	-0.239 (***)	-0.068 (***)	-0.205 (***)	-0.150 (***)
LTERTIARY	-0.079 (***)	-0.061 (***)	-0.070 (***)	-0.095 (***)	-0.078 (***)	0.130 (***)	0.155 (***)	-0.084 (***)	0.057 (***)	0.148 (***)
LTAXES	-0.388 (***)	-0.348 (***)	-0.376 (***)	-0.387 (***)	-0.366 (***)	-0.126 (***)	-0.105 (***)	0.054	-0.258 (***)	-0.124 (***)
Country Dummy	-0.023	-0.126 (***)	0.025	0.056 (***)	0.087 (***)	-0.003	-0.140 (***)	-0.412 (***)	0.297 (***)	0.282 (***)
Adjusted R-squared	0.41	0.43	0.41	0.41	0.41	0.26	0.28	0.49	0.44	0.31
F-statistic	13.23	14.09	13.22	13.46	16.24	7.24	8.02	17.99	58.22	8.92

[67]

Prob(F-statistic)	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
JB (prob)	0.228	0.328	0.209	0.321	0.207	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
Observations	501	501	501	501	501	501	501	501	501	501
Fixed or Random	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Random	Fixed
* , ** , *** υποδηλώνουν σημαντικότητα σε 10%, 5% και 1% αντίστοιχα.										

Στην περίπτωση των δαπανών για επικοινωνίες, η μεταβλητή του διαθέσιμου εισοδήματος, το επίπεδο της ανεργίας, το ποσοστό των αποφοίτων με τριτοβάθμια εκπαίδευση και οι φόροι σε αγαθά και υπηρεσίες έχουν αρνητικά και στατιστικά σημαντική επίδραση. Αντίθετα, ο συντελεστής του χρέους των νοικοκυριών εισέρχεται σε όλες τις εκτιμήσεις με θετικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο σε επίπεδο 1%. Ο συντελεστής της ψευδομεταβλητής έχει θετικό πρόσημο στα μοντέλα των σκανδιναβικών χωρών και σε αυτές της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, ενώ το πρόσημο είναι αρνητικό και στατιστικά σημαντικό στις αγγλοσαξονικές χώρες. Στο σύνολο των εκτιμηθέντων μοντέλων, επιλέχθηκαν οι σταθερές επιδράσεις.

Στην περίπτωση των δαπανών για αναψυχή-πολιτισμό, το διαθέσιμο εισόδημα έχει αρνητική και στατιστικά σημαντική επίδραση στις χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης καθώς και στις αγγλοσαξονικές και στις σκανδιναβικές χώρες. Η μεταβλητή της συνολικής δαπάνης των νοικοκυριών έχει θετική και ισχυρή επίδραση στα μοντέλα των μεσογειακών και των σκανδιναβικών χωρών. Η μεταβλητή του χρέους των νοικοκυριών έχει θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στην δαπάνη για αναψυχή-πολιτισμό στο σύνολο των μοντέλων. Το επίπεδο της ανεργίας καθώς και οι φόροι έχουν το αναμενόμενο αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στις εκτιμήσεις. Το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης παρουσιάζει θετικό και στατικά σημαντικό συντελεστή σε όλα τα μοντέλα με εξαίρεση την περίπτωση των μεσογειακών χωρών. Η ψευδομεταβλητή της ομαδοποίησης με το κριτήριο του μοντέλου κοινωνικής ευημερίας έχει θετική και ισχυρή επίδραση (σε επίπεδο 1%) στην περίπτωση των σκανδιναβικών χωρών και αυτών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης. Αντίθετα, το πρόσημο είναι αρνητικό και στατιστικά σημαντικό στις μεσογειακές και στις αγγλοσαξονικές χώρες. Στον τελευταίο πίνακα της ενότητας (Πίνακας 4.5E) παρουσιάζονται τα αποτελέσματα για τις περιπτώσεις των δαπανών σε εκπαίδευση και σε εστιατόρια-ξενοδοχεία.

Πίνακας 4.5E Εξέταση των μοντέλων (εκπαίδευση, εστιατόρια-ξενοδοχεία) με την επίδραση του μοντέλου κοινωνικής ευημερίας

	LEDUCATION					LRESTAURANTS_HOTELS				
	CONT	ANGLO	MED	NORD	CEE	CONT	ANGLO	MED	NORD	CEE
C	-0.870	2.258	3.252 ^(*)	-0.426	2.806	-6.717 ^(***)	-4.907 ^(***)	0.590	-6.254 ^(***)	3.260 ^(*)
LHOUSEINC	-0.412 ^(***)	-0.490 ^(***)	-0.665 ^(***)	-0.512 ^(***)	-0.715 ^(***)	0.635 ^(***)	0.541 ^(***)	0.173 ^(**)	0.522 ^(***)	-0.166
LHOUSESPEND	0.596 ^(***)	0.207	0.272	0.239	0.508 ^(***)	0.149	-0.038	-0.389 ^(***)	-0.049	-0.103
LHOUSEDEBT	0.225 ^(***)	0.180 ^(***)	0.167 ^(***)	0.353 ^(***)	0.175 ^(***)	0.198 ^(***)	0.187 ^(***)	0.099 ^(***)	0.285 ^(***)	0.058
LUNEMPLOYMENT	0.197 ^(***)	0.264 ^(***)	0.037	0.136 ^(**)	0.128 ^(*)	0.267 ^(***)	0.301 ^(***)	-0.013	0.234 ^(***)	0.082
LTERTIARY	-0.457 ^(***)	-0.644 ^(***)	-0.257 ^(***)	-0.320 ^(***)	-0.483 ^(***)	-0.444 ^(***)	-0.556 ^(***)	-0.125 ^(**)	-0.373 ^(***)	-0.507 ^(***)
LTAXES	0.706 ^(***)	0.630 ^(***)	0.583 ^(***)	1.065 ^(***)	0.758 ^(***)	0.500 ^(***)	0.537 ^(***)	0.306 ^(***)	0.781 ^(***)	0.605 ^(***)
Country Dummy	-0.053	0.947 ^(***)	0.404 ^(***)	-0.783 ^(***)	-0.239 ^(**)	-	0.503 ^(***)	0.657 ^(***)	-0.444 ^(***)	-0.651 ^(***)
Adjusted R-squared	0.30	0.49	0.34	0.49	0.31	0.27	0.36	0.45	0.38	0.35

[70]

F-statistic	8.46	17.31	9.848	17.90	8.64	7.59	10.96	59.54	11.96	10.36
Prob(F-statistic)	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
JB (prob)	0.061	0.095	0.011	0.151	0.151	0.101	0.158	0.953	0.011	0.017
Observations	493	493	493	493	493	501	501	501	501	501
Fixed or Random	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Fixed	Random	Fixed	Fixed
* , ** , *** υποδηλώνουν σημαντικότητα σε 10%, 5% και 1% αντίστοιχα.										

Στην περίπτωση των δαπανών για εκπαίδευση, το διαθέσιμο εισόδημα και το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης παρουσιάζουν αρνητική και στατιστικά σημαντική επίδραση στην εξαρτημένη μεταβλητή. Αντίθετα, το χρέος των νοικοκυριών, το επίπεδο της ανεργίας και οι φόροι σε αγαθά και υπηρεσίες θετικά και στατικά σημαντικά τις συνολικές εκπαιδευτικές δαπάνες των νοικοκυριών. Ο συντελεστής της ψευδομεταβλητής είναι θετικός και στατιστικά σημαντικός στις αγγλοσαξονικές χώρες και σε αυτές της Μεσογείου. Αντίθετα, αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο παρατηρείται στην ομάδα των σκανδιναβικών χωρών και σε αυτές της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης. Σε όλες τις περιπτώσεις, επιλέχθηκαν τα μοντέλα των σταθερών επιδράσεων.

Τέλος, στην περίπτωση των δαπανών για εστιατόρια-ξενοδοχεία, το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, το χρέος τους και το επίπεδο των φόρων επηρεάζει θετικά και στατιστικά σημαντικά την εξαρτημένη μεταβλητή στα πρώτα τέσσερα μοντέλα (Continental, Anglo-Saxon, Mediterranean, Nordic). Το επίπεδο της ανεργίας παρουσιάζει θετική και σημαντική επίδραση ($\alpha=0.01$) στις χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης, τις αγγλοσαξονικές και τις σκανδιναβικές χώρες. Με εξαίρεση την περίπτωση των μεσογειακών χωρών, τα υπόλοιπα μοντέλα εκτιμήθηκαν με σταθερές επιδράσεις.

4.8 Συμπεράσματα

Στο τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάστηκε το οικονομετρικό μοντέλο που εκτιμήθηκε καθώς και η μεθοδολογική προσέγγιση της μελέτης. Αρχικά, πραγματοποιήθηκε έλεγχος στασιμότητας σε δεδομένα πάνελ με τη χρήση διαφόρων τεστ για την ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας. Σύμφωνα με τα οικονομετρικά ευρήματα, όλες οι μεταβλητές της μελέτης (εξαρτημένες και ανεξάρτητες) έχουν μοναδιαία ρίζα στα επίπεδα τους και γίνονται στάσιμες στις πρώτες διαφορές τους. Εξαίρεση αποτελούν η μεταβλητή των δαπανών σε μεταφορές (LTRANSPORT) καθώς αυτή των διαφόρων αγαθών και υπηρεσιών (LMISCGOODSSERV), όπου είναι στάσιμες στα επίπεδά τους. Ως εκ τούτου, δεν συμπεριλήφθησαν στην εκτίμηση των οικονομετρικών μοντέλων (ενότητες 4.5, 4.6 και 4.7). Αρχικά, προχώρησα στην εκτίμηση μοντέλων σταθερών επιδράσεων (*fixed effects models*) για την εκτίμηση της επίδρασης των οικονομικών μεταβλητών σε κάθε κατηγορία κατανάλωσης των νοικοκυριών. Η μεταβλητή του διαθέσιμου εισοδήματος εισέρχεται με θετικό και στατιστικά σημαντικό συντελεστή στις κατηγορίες της ένδυσης-υπόδησης, των διαρκών αγαθών, της υγείας και των δαπανών σε αναψυχή-πολιτισμό. Αντίθετα, η μεταβλητή έχει αρνητική και στατιστικά

σημαντική επίδραση στις περιπτώσεις δαπανών σε φαγητό-μη αλκοολούχα ποτά, αλκοολούχα ποτά-καπνό-ναρκωτικές ουσίες, στέγασης και εκπαίδευσης. Η μεταβλητή των συνολικών δαπανών των νοικοκυριών επηρεάζει θετικά και στατιστικά σημαντικά τις κατηγορίες των διαρκών αγαθών και των δαπανών σε αναψυχή-πολιτισμό και αρνητικά τις δαπάνες υγείας. Η μεταβλητή του χρέους των νοικοκυριών έχει θετικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στα μοντέλα των αλκοολούχων ποτών-καπνού-ναρκωτικών ουσιών, επικοινωνιών και εκπαίδευσης, ενώ αρνητική επίδραση παρουσιάζει στις περιπτώσεις του φαγητού-αλκοολούχων ποτών και της ένδυσης-υπόδησης. Η οικονομική μεταβλητή του επιπέδου ανεργίας παρουσιάζει θετική και σημαντική επίδραση στη στέγαση και στις δαπάνες για επικοινωνία σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 1%, ενώ αρνητική και στατιστικά σημαντική επίδραση στα διαρκή αγαθά καθώς στις δαπάνες για αναψυχή-πολιτισμό. Η μεταβλητή του ποσοστού αποφοίτων με τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει θετική και σημαντική επίδραση (σε επίπεδο 1%) στις περιπτώσεις της στέγασης, της υγείας και της εκπαίδευσης. Αντίθετα, η μεταβλητή έχει αρνητική και στατιστικά σημαντική επίδραση στις περιπτώσεις του φαγητού-μη αλκοολούχων ποτών, της ένδυσης-υπόδησης και της δαπάνης για αναψυχή-πολιτισμό. Η μεταβλητή των φόρων έχει θετική επίδραση στις περιπτώσεις των δαπανών για επικοινωνίες και ξενοδοχεία-εστιατόρια, ενώ αρνητική στις περιπτώσεις των δαπανών για αναψυχή-πολιτισμό και εκπαίδευση.

Στη συνέχεια, τα μοντέλα επανεκτιμήθηκαν για την επίδραση της κρίσης (με τη χρήση της ψευδομεταβλητής Crisis) στα καταναλωτικά πρότυπα των νοικοκυριών. Στην ανάλυση, χρησιμοποιήθηκαν μοντέλα τόσο σταθερών όσο και τυχαίων επιδράσεων. Τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων επιβεβαιώνουν σε πρόσημα και στατιστική σημαντικότητα τις πρώτες εκτιμήσεις. Διαπιστώθηκε πως η μεταβλητή της κρίσης εισέρχεται με θετικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στις περιπτώσεις των δαπανών σε φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά, αλκοολούχα ποτά-καπνός-ναρκωτικές ουσίες και δαπάνες στέγασης. Αντίθετα, η ψευδομεταβλητή της κρίσης έχει αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στις περιπτώσεις των δαπανών σε διαρκή αγαθά, σε επικοινωνίες, και αναψυχή και πολιτισμό.

Στο τελευταίο στάδιο, εξέτασα την επίδραση των έξι ανεξάρτητων μακροοικονομικών μεταβλητών στις διάφορες κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών σε ομάδες χωρών. Κριτήριο της ομαδοποίησης των χωρών αποτέλεσε το μοντέλο κράτους κοινωνικής ευημερίας που ακολουθεί η κάθε χώρα της μελέτης. Τα αποτελέσματα διαφέρουν μεταξύ των ομάδων χωρών (Continental, Anglo-Saxon, Mediterranean, Nordic, CEE), χωρίς να μπορούν να διακριθούν συγκεκριμένα πρότυπα μεταξύ τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο Συμπεράσματα και Μελλοντική Έρευνα

5.1 Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία προσπάθησα να διερευνήσω πιθανούς μακροοικονομικούς προσδιοριστικούς παράγοντες διαφόρων κατηγοριών κατανάλωσης των νοικοκυριών σε ένα δείγμα 24 ευρωπαϊκών χωρών για το διάστημα 1995-2017. Εξέτασα διάφορες κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών (π.χ. φαγητό-μη αλκοολούχα ποτά, αλκοολούχα ποτά-καπνός-ναρκωτικές ουσίες, ένδυση και υπόδηση, στέγαση, διαρκή αγαθά, υγεία, εκπαίδευση κ.α.) ως εξαρτημένες μεταβλητές σε οικονομετρικά μοντέλα. Ως πιθανοί προσδιοριστικοί παράγοντες χρησιμοποιήθηκαν οι ακόλουθες μεταβλητές: α) το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, β) η συνολική δαπάνη των νοικοκυριών, γ) το χρέος των νοικοκυριών, δ) το επίπεδο ανεργίας, ε) ο αριθμός των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ηλικιακή ομάδα 25-64) και στ) οι φόροι σε αγαθά και υπηρεσίες. Η επιλογή των εν λόγω μακροοικονομικών μεταβλητών έγινε σύμφωνα με πρόσφατη βιβλιογραφία (μεταξύ άλλων Bonsu and Muzindutsi, 2017; Muzindutsi and Mjeso, 2018) και τη διαθεσιμότητα δεδομένων. Θα πρέπει να τονιστεί πως οι περισσότερες εμπειρικές μελέτες εξετάζουν πιθανούς προσδιοριστικούς παράγοντες της συνολικής κατανάλωσης των νοικοκυριών σε αναπτυσσόμενες χώρες ή κατηγοριών κατανάλωσης (π.χ. εκπαίδευση, ηλεκτρισμό, φαγητό, τουρισμό) σε αναπτυγμένες χώρες.

Η συνεισφορά της μελέτης έγκειται στη χρήση των διαφόρων κατηγοριών κατανάλωσης των νοικοκυριών για ένα σημαντικό αριθμό ευρωπαϊκών χωρών για 23 έτη με σκοπό τη διερεύνηση των καταναλωτικών προτύπων, με τη τεχνική των δεδομένων σε πάνελ (*panel data*).

Στο τρίτο κεφάλαιο έγινε διαγραμματική απεικόνιση της εξέλιξης των διαφόρων κατηγοριών κατανάλωσης στο δείγμα των 24 χωρών της έρευνας. Όπως παρατηρήθηκε, τα μεγαλύτερα ποσοστά κατανάλωσης σημειώνονται στη στέγαση, στο φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά, στις μεταφορές, ενώ τα χαμηλότερα στην εκπαίδευση, την υγεία και στις επικοινωνίες (ταχυδρομικές υπηρεσίες, εξοπλισμός και υπηρεσίες τηλεφώνου) για το διάστημα της μελέτης. Στο πλαίσιο του κεφαλαίου, έγινε παρουσίαση της περιγραφικής στατιστικής των κατηγοριών κατανάλωσης για το δείγμα των χωρών.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάστηκε το οικονομετρικό μοντέλο, η μεθοδολογική προσέγγιση καθώς και τα εμπειρικά ευρήματα των μοντέλων. Αρχικά χρησιμοποιήσα ελέγχους στασιμότητας σε δεδομένα πάνελ (*panel unit root tests*) για τη διερεύνηση

μοναδιαίας ρίζας στις οικονομικές μεταβλητές της εργασίας. Τα τεστ που χρησιμοποιήθηκαν είναι το LLC test (Levin *et al.*, 2002), το Breitung test (Breitung, 2000), το IPS test (Im *et al.*, 2003) και το ADF-Fisher test (Maddala and Wu, 1999). Σε όλες τις οικονομικές μεταβλητές της εργασίας πραγματοποιήθηκε λογαριθμικός μετασχηματισμός για την εξομάλυνση της τάσης, όπως συνηθίζεται στις εμπειρικές εργασίες της βιβλιογραφίας. Σύμφωνα με τα οικονομετρικά ευρήματα, οι δέκα από τις δώδεκα κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών καθώς και οι ανεξάρτητες μεταβλητές του μοντέλου παρουσιάζουν μοναδιαία ρίζα στα επίπεδά τους. Στους περισσότερους ελέγχους οι χρονολογικές σειρές είναι στάσιμες στις πρώτες διαφορές τους, άρα ολοκληρώσιμες πρώτης τάξης, $I(1)$. Οι χρονολογικές σειρές των δαπανών σε μεταφορές (*transport*) και των διαφόρων δαπανών σε αγαθά και υπηρεσίες (*miscellaneous goods and services*) είναι στάσιμες στα επίπεδά τους, ολοκληρώσιμες $I(0)$. Για το λόγο αυτό, δεν εξετάστηκαν ως εξαρτημένες μεταβλητές στα μοντέλα της εργασίας.

Σε πρώτο στάδιο χρησιμοποιήθηκαν μοντέλα σταθερών επιδράσεων (*fixed effects models*) για τη διερεύνηση των στατιστικά σημαντικών παραγόντων που επηρεάζουν τον κάθε τύπο κατανάλωσης. Σύμφωνα με τα οικονομετρικά ευρήματα:

- Το διαθέσιμο εισόδημα εισέρχεται με θετικό και στατιστικά σημαντικό συντελεστή στις κατηγορίες της ένδυσης-υπόδησης, των διαρκών αγαθών, της υγείας και των δαπανών σε αναψυχή-πολιτισμό. Αντίθετα, η μεταβλητή έχει αρνητική και στατιστικά σημαντική επίδραση στις περιπτώσεις δαπανών σε φαγητό-μη αλκοολούχα ποτά, αλκοολούχα ποτά-καπνό-ναρκωτικές ουσίες, στέγασης και εκπαίδευσης.
- Η μεταβλητή των συνολικών δαπανών των νοικοκυριών επηρεάζει θετικά και στατιστικά σημαντικά τις κατηγορίες των διαρκών αγαθών και των δαπανών σε αναψυχή-πολιτισμό και αρνητικά τις δαπάνες υγείας.
- Η μεταβλητή του χρέους των νοικοκυριών έχει θετικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στα μοντέλα των αλκοολούχων ποτών-καπνού-ναρκωτικών ουσιών, επικοινωνιών και εκπαίδευσης, ενώ αρνητική επίδραση παρουσιάζει στις περιπτώσεις του φαγητού-αλκοολούχων ποτών και της ένδυσης-υπόδησης.
- Η οικονομική μεταβλητή του επιπέδου ανεργίας παρουσιάζει θετική και σημαντική επίδραση στη στέγαση και στις δαπάνες για επικοινωνία σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 1%, ενώ αρνητική και στατιστικά σημαντική επίδραση στα διαρκή αγαθά καθώς στις δαπάνες για αναψυχή-πολιτισμό.
- Η μεταβλητή του ποσοστού αποφοίτων με τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει θετική και σημαντική επίδραση (σε επίπεδο 1%) στις περιπτώσεις της στέγασης, της υγείας και

της εκπαίδευσης. Αντίθετα, η μεταβλητή έχει αρνητική και στατιστικά σημαντική επίδραση στις περιπτώσεις του φαγητού-μη αλκοολούχων ποτών, της ένδυσης-υπόδησης και της δαπάνης για αναψυχή-πολιτισμό.

- Η μεταβλητή των φόρων έχει θετική επίδραση στις περιπτώσεις των δαπανών για επικοινωνίες και ξενοδοχεία-εστιατόρια, ενώ αρνητική στις περιπτώσεις των δαπανών για αναψυχή-πολιτισμό και εκπαίδευση.

Σε δεύτερο στάδιο, εξέτασα την επίδραση της κρίσης που ξέσπασε το 2008 στις διάφορες κατηγορίες κατανάλωσης στο δείγμα των ευρωπαϊκών χωρών της μελέτης. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, η οικονομική κρίση που έπληξε τα νοικοκυριά στην Ευρώπη αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο επηρέασε σημαντικά τις δαπάνες των νοικοκυριών, οι οποίες έχουν παρουσιάσει και εξακολουθούν να παρουσιάζουν αλλαγές ως προς το μέγεθός τους και τον τύπο τους (Gerstberger and Yaneva, 2013; Varlamova and Larionova, 2015; Muzindutsi and Mjeso, 2018). Για το λόγο αυτό, πρόσθεσα τη ψευδομεταβλητή της κρίσης (Crisis 2009-) η οποία παίρνει τιμή 1 από το 2009 και τιμή 0 για το διάστημα 1995-2008. Προσπάθησα να εξετάσω τη πιθανή αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων και των προτεραιοτήτων σε δαπάνες των νοικοκυριών στο δείγμα των 24 χωρών της μελέτης. Για τη διερεύνηση της σχέσης χρησιμοποιήθηκαν μοντέλα σταθερών επιδράσεων (*fixed effects models*) και μοντέλα τυχαίων επιδράσεων (*random effects models*). Σύμφωνα με τα εμπειρικά ευρήματα, διαπιστώθηκε πως η μεταβλητή της κρίσης εισέρχεται με θετικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στις περιπτώσεις των δαπανών σε:

- φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά,
- αλκοολούχα ποτά-καπνός-ναρκωτικές ουσίες,
- στέγαση.

Αντίθετα, η ψευδομεταβλητή της κρίσης έχει αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στις περιπτώσεις:

- των διαρκών αγαθών,
- των δαπανών για επικοινωνίες,
- των δαπανών αναψυχής και πολιτισμού.

Ως αποτέλεσμα, τα ευρήματα υποδηλώνουν μια αυξημένη τάση σε αγαθά και υπηρεσίες πρώτης ανάγκης από το 2009 και μια μείωση σε δαπάνες αγαθών πολυτελείας (διαρκή αγαθά/εξοπλισμός κατοικιών και αναψυχή). Στα οικονομετρικά μοντέλα, η ψευδομεταβλητή της κρίσης δεν επηρεάζει σημαντικά τις δαπάνες ένδυσης-υπόδησης, υγείας, εκπαίδευσης και σε εστιατόρια και ξενοδοχεία.

Τα συνοπτικά αποτελέσματα των εκτιμήσεων της ψευδομεταβλητής της κρίσης παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 5.1).

Πίνακας 5.1 Αποτελέσματα επίδρασης της κρίσης στα καταναλωτικά πρότυπα

ΘΕΤΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ	ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ	ΜΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ
Φαγητό-μη αλκοολούχα ποτά, Αλκοολούχα ποτά-καπνός- ναρκωτικές Ουσίες, Στέγαση	Διαρκή αγαθά, Επικοινωνίες, Αναψυχή-πολιτισμός	Υγεία, Εκπαίδευση, Εστιατόρια- ξενοδοχεία, Ένδυση-Υπόδηση

Στο τρίτο στάδιο του τέταρτου κεφαλαίου εξέτασα την επίδραση των έξι ανεξάρτητων μακροοικονομικών μεταβλητών στις διάφορες κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών σε ομάδες χωρών. Κριτήριο της ομαδοποίησης των χωρών αποτέλεσε το μοντέλο κράτους κοινωνικής ευημερίας που ακολουθεί η κάθε χώρα της μελέτης. Για το λόγο αυτό, επανεκτιμήθηκαν τα αρχικά μοντέλα των δέκα κατηγοριών κατανάλωσης σε πέντε ομάδες χωρών που ακολουθούν διαφορετικό μοντέλο κράτους ευημερίας. Η κατηγοριοποίηση των 24 χωρών πραγματοποιήθηκε στα 5 διακριτά μοντέλα κράτους ευημερίας σύμφωνα με τη μελέτη των Eikemo *et al.* (2008).

- Continental (Αυστρία, Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Λουξεμβούργο και Ολλανδία),
- Anglo-Saxon (Ιρλανδία και Ηνωμένο Βασίλειο),
- Mediterranean (Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία και Πορτογαλία),
- Nordic (Δανία, Φινλανδία, Νορβηγία και Σουηδία),
- Central-Eastern European (Τσεχία, Εσθονία, Ουγγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Πολωνία, Σλοβακία και Σλοβενία).

Για τη διερεύνηση της επίδρασης των μοντέλων κοινωνικής ευημερίας στις διάφορες κατηγορίες κατανάλωσης εκτιμήθηκαν 100 μοντέλα σταθερών και τυχαίων επιδράσεων. Σύμφωνα με οικονομετρικά ευρήματα διαπιστώθηκαν τα παρακάτω:

- Στην περίπτωση των δαπανών σε φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά, η ψευδομεταβλητή του κράτους ευημερίας εισέρχεται με θετικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στα μοντέλα των νότιων (Mediterranean) και των σκανδιναβικών

(Nordic) χωρών. Αντίθετα, η ψευδομεταβλητή έχει αρνητική και στατιστικά σημαντική επίδραση στις ηπειρωτικές (Continental) και στις αγγλοσαξονικές (Anglo-Saxon) χώρες. Στην περίπτωση των χωρών που ακολουθούν το μοντέλο της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης (Eastern European), η ψευδομεταβλητή δεν φαίνεται να επηρεάζει στατιστικά σημαντικά την εξαρτημένη.

- Στην περίπτωση των δαπανών σε αλκοολούχα ποτά-καπνό-ναρκωτικές ουσίες, η ψευδομεταβλητή του κράτους ευημερίας έχει θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στα μοντέλα των αγγλοσαξονικών και των χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης. Αντίθετα, η ψευδομεταβλητή έχει αρνητική και στατιστικά σημαντική επίδραση στις ηπειρωτικές και στις σκανδιναβικές χώρες. Στην περίπτωση των χωρών που ακολουθούν το μοντέλο της Μεσογείου, η ψευδομεταβλητή δεν φαίνεται να επηρεάζει στατιστικά σημαντικά την εξαρτημένη.
- Στην περίπτωση των δαπανών σε ένδυση και υπόδηση η ψευδομεταβλητή του κράτους ευημερίας έχει θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στο μοντέλο των χωρών της Μεσογείου. Αντίθετα, η ψευδομεταβλητή έχει αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στις αγγλοσαξονικές και στις σκανδιναβικές χώρες. Στην περίπτωση των χωρών που ακολουθούν το μοντέλο της ηπειρωτικής Ευρώπης και σε αυτό της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, η ψευδομεταβλητή δεν φαίνεται να επηρεάζει στατιστικά σημαντικά την εξαρτημένη.
- Στην περίπτωση των δαπανών σε στέγαση η ψευδομεταβλητή του κράτους ευημερίας έχει θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στο μοντέλο των αγγλοσαξονικών χωρών, των σκανδιναβικών χωρών και αυτών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης. Αντίθετα, η ψευδομεταβλητή έχει αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στις χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης και σε αυτές της Μεσογείου.
- Για τα διαρκή αγαθά, η ψευδομεταβλητή του κράτους ευημερίας έχει θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στο μοντέλο των χωρών της Μεσογείου και των χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης. Αντίθετα, η ψευδομεταβλητή έχει αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στις σκανδιναβικές χώρες. Στην περίπτωση των χωρών της ηπειρωτικής Ευρώπης και των αγγλοσαξονικών, η ψευδομεταβλητή δεν φαίνεται να επηρεάζει στατιστικά σημαντικά την εξαρτημένη.
- Στην περίπτωση των δαπανών σε υγεία η ψευδομεταβλητή του κράτους ευημερίας έχει θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στα μοντέλα των χωρών της ηπειρωτικής Ευρώπης και της Μεσογείου. Αντίθετα, η ψευδομεταβλητή έχει αρνητικό

και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στις αγγλοσαξονικές χώρες και σε αυτές της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης. Στην περίπτωση των σκανδιναβικών χωρών η ψευδομεταβλητή δεν φαίνεται να επηρεάζει στατιστικά σημαντικά την εξαρτημένη.

- Στην περίπτωση των δαπανών σε επικοινωνίες η ψευδομεταβλητή του κράτους ευημερίας έχει θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στα μοντέλα των σκανδιναβικών χωρών και των χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης (λιγότερο σημαντική επίδραση). Αντίθετα, η ψευδομεταβλητή έχει αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στις αγγλοσαξονικές χώρες. Στην περίπτωση των ηπειρωτικών χωρών και αυτών της Μεσογείου η ψευδομεταβλητή δεν φαίνεται να επηρεάζει στατιστικά σημαντικά την εξαρτημένη.
- Στην περίπτωση των δαπανών σε αναψυχή-πολιτισμό η ψευδομεταβλητή του κράτους ευημερίας έχει θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στα μοντέλα των σκανδιναβικών χωρών και των χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης. Αντίθετα, η ψευδομεταβλητή έχει αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στις αγγλοσαξονικές χώρες και σε αυτές της Μεσογείου. Στην περίπτωση των χωρών της ηπειρωτικής Ευρώπης η ψευδομεταβλητή δεν φαίνεται να επηρεάζει στατιστικά σημαντικά την εξαρτημένη.
- Στην περίπτωση των δαπανών σε εκπαίδευση η ψευδομεταβλητή του κράτους ευημερίας έχει θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στα μοντέλα των αγγλοσαξονικών χωρών και των χωρών της Μεσογείου. Αντίθετα, η ψευδομεταβλητή έχει αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στις σκανδιναβικές χώρες και σε αυτές της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης. Και σε αυτό τον τύπο κατανάλωσης η ψευδομεταβλητή για τις χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης δεν φαίνεται να επηρεάζει στατιστικά σημαντικά την εξαρτημένη.
- Στη τελευταία περίπτωση, των δαπανών σε εστιατόρια και ξενοδοχεία η ψευδομεταβλητή του κράτους ευημερίας έχει θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στα μοντέλα των αγγλοσαξονικών χωρών και των χωρών της Μεσογείου. Αντίθετα, η ψευδομεταβλητή έχει αρνητικό και στατιστικά σημαντικό πρόσημο στις υπόλοιπες ομάδες χωρών (σκανδιναβικές, ηπειρωτικής Ευρώπης, κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης).

Τα συνοπτικά αποτελέσματα των εκτιμήσεων στα μοντέλα κρατών ευημερίας παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 5.2).

Πίνακας 5.2 Συνοπτικά αποτελέσματα των εκτιμήσεων στα μοντέλα κρατών κοινωνικής ευημερίας στην Ευρώπη

	Continental	Anglo-Saxon	Mediterranean	Nordic	CEE
Φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά	- (***)	- (***)	+ (***)	+ (***)	NS
Αλκοολούχα ποτά, καπνός και ναρκωτικές ουσίες	- (**)	+ (***)	NS	- (***)	+ (***)
Ένδυση και υπόδηση	NS	- (***)	+ (***)	- (***)	NS
Στέγαση	- (**)	+ (***)	- (***)	+ (***)	+ (***)
Διαρκή αγαθά	NS	NS	+ (*)	- (**)	+ (***)
Υγεία	+ (***)	- (***)	+ (***)	NS	- (***)
Επικοινωνίες	NS	- (***)	NS	+ (**)	+ (*)
Αναψυχή και πολιτισμός	NS	- (***)	- (***)	+ (***)	+ (***)
Εκπαίδευση	NS	+ (***)	+ (***)	- (***)	- (**)
Εστιατόρια και ξενοδοχεία	- (**)	+ (***)	+ (***)	- (***)	- (***)
* , ** , *** υποδηλώνουν σημαντικότητα σε 10%, 5% και 1% αντίστοιχα. Με NS συμβολίζεται η έλλειψη στατιστικής σημαντικότητας.					

Συμπερασματικά, η κάθε κατηγορία κατανάλωσης των νοικοκυριών επηρεάστηκε από συγκεκριμένους μακροοικονομικούς παράγοντες (π.χ. διαθέσιμο εισόδημα, χρέος

νοικοκυριών, επίπεδο ανεργίας, ποσοστό τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, φόρους) και τα αποτελέσματα διαφέρουν μεταξύ των διαφορετικών ομάδων χωρών. Στην περίπτωση της εκτίμησης των μοντέλων με τη χρήση της ψευδομεταβλητής της κρίσης, διαπιστώθηκε μια αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων με αύξηση των δαπανών σε πρώτες ανάγκες (φαγητό και μη αλκοολούχα ποτά, στέγαση) αλλά και σε αλκοολούχα ποτά-καπνό και ναρκωτικές ουσίες τη τελευταία περίπου δεκαετία. Αντίθετα, παρατηρήθηκε μείωση στις δαπάνες για διαρκή αγαθά, επικοινωνίες και αναψυχή-πολιτισμό.

5.2 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Σε περαιτέρω έρευνα θα μπορούσαν να εκτιμηθούν οι επιδράσεις των μακροοικονομικών μεταβλητών στις διάφορες υποκατηγορίες (βλέπε Πίνακα 1 στο Παράρτημα) των βασικών κατηγοριών κατανάλωσης των νοικοκυριών στην Ευρώπη για το διάστημα της μελέτης.

Επίσης, η διερεύνηση της επίδρασης πρόσθετων οικονομικών μεταβλητών θα μπορούσε να αναδείξει και άλλους πιθανούς προσδιοριστικούς παράγοντες των διαφόρων κατηγοριών κατανάλωσης. Διάφορες εμπειρικές μελέτες της βιβλιογραφίας έχουν εκτιμήσει την επίδραση του πληθωρισμού, του βαθμού αστικοποίησης, των αποταμιεύσεων των νοικοκυριών, των μακροχρόνιων επιτοκίων και των κυβερνητικών δαπανών στη συνολική κατανάλωση των νοικοκυριών.

Τέλος, θα μπορούσε να γίνουν και άλλες ομαδοποιήσεις χωρών ως προς άλλα κριτήρια (π.χ. επίπεδο διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών) για την διερεύνηση κοινής συμπεριφοράς και για τη μείωση της ετερογένειας του δείγματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Bell, D. (1999). Ο πολιτισμός της μεταβιομηχανικής Δύσης. Μετάφραση: Γ. Λυκιαρδόπουλος, Επιμέλεια: Στ. Ροζάνης). Εκδόσεις Νεφέλη. Αθήνα, σελ, 103, 279.
- Πρόντζας, Π., & Λώλος, Σ. (2008). Η συμπεριφορά του καταναλωτικού πρότυπου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. *Γ' Πανελλήνιο Συνέδριο Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας, Ινστιτούτο Διεθνών και Οικονομικών*, Αθήνα, (16-18 Μαΐου)

Ξενόγλωσση

- Akekere, J., & Yousuo, P. O. J. (2012). Empirical analysis of change in income on private consumption expenditure in Nigeria from 1981 to 2010. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 2(11), 321.
- Arts, W., & Gelissen, J. (2002). Three worlds of welfare capitalism or more? A state-of-the-art report. *Journal of European social policy*, 12(2), 137-158.
- Aruoba, S. B., & Schorfheide, F. (2011). Sticky prices versus monetary frictions: An estimation of policy trade-offs. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 3(1), 60-90.
- Bailliu, J. N., & Reisen, H. (1998). Do funded pensions contribute to higher aggregate savings? A cross-country analysis. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 134(4), 692-711.
- Bakri, S. M., Rambeli, N., Hashim, E., Mahdinezhad, M., & Jalil, N. A. (2017). Understanding Behavior of Consumption Expenditure of Households. *International Business Education Journal (IBEJ)*, 10, 43-52.
- Balassa, B. A., & Williamson, J. (1987). *Adjusting to success: Balance of payments policy in the East Asian NICs*. Institute for international economics.
- Bambra, C. (2004). The worlds of welfare: illusory and gender blind?. *Social Policy and Society*, 3(3), 201-211.
- Bambra, C. (2005). Worlds of welfare and the health care discrepancy. *Social Policy and Society*, 4(1), 31-41.
- Bambra, C. (2006). Research Note: Decommodification and the worlds of welfare revisited. *Journal of European Social Policy*, 16(1), 73-80.
- Bambra, C. (2007). 'Sifting the wheat from the chaff': a two-dimensional discriminant analysis of welfare state regime theory. *Social Policy & Administration*, 41(1), 1-28.

- Bonoli, G. (1997). Classifying welfare states: a two-dimension approach. *Journal of social policy*, 26(3), 351-372.
- Bonsu, C. O., & Muzindutsi, P. F. (2017). Macroeconomic Determinants of Household Consumption Expenditure in Ghana: A Multivariate Cointegration Approach. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(4), 737-745.
- Breitung, J. (2000): The local power of some unit root tests for panel data; in Baltagi, B. (ed.): *Advances in Econometrics 15. Nonstationary panels, panel cointegration, and dynamic panels*, JAI Press, Amsterdam, 161-178.
- Castles, F. G., & Mitchell, D. (1993). Worlds of welfare and families of nations. *Families of nations: Patterns of public policy in western democracies*, 93(94,112).
- Chari, V. V., Kehoe, P. J., & McGrattan, E. R. (2002). Can sticky price models generate volatile and persistent real exchange rates?. *The Review of Economic Studies*, 69(3), 533-563.
- Chen, J., Guo, F., & Zhang, W. (2010). How Important Are Wealth Effects on China's Consumer Spending?. *Chinese Economy*, 43(2), 5-22.
- Corsetti, G., Dedola, L., & Leduc, S. (2008). International risk sharing and the transmission of productivity shocks. *The Review of Economic Studies*, 75(2), 443-473.
- Di Matteo, L. (2005). The macro determinants of health expenditure in the United States and Canada: assessing the impact of income, age distribution and time. *Health policy*, 71(1), 23-42.
- Duesenberry, J. S. (1949). Income, saving, and the theory of consumer behavior.
- Eikemo, T. A., Huisman, M., Bambra, C., & Kunst, A. E. (2008). Health inequalities according to educational level in different welfare regimes: a comparison of 23 European countries. *Sociology of health & illness*, 30(4), 565-582.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.
- Ezeji, C. E., & Ajudua, E. I. (2015). Determinants of aggregate consumption expenditure in Nigeria. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 6(5), 164-168.
- Ferrera, M. (1996). The 'Southern model' of welfare in social Europe. *Journal of European social policy*, 6(1), 17-37.
- Forgha, N. G. (2008). Econometric models of consumption and savings functions in Cameroon: an error correction methodology.
- Friedman, M. (1957). The permanent income hypothesis. A theory of the consumption function.

- Gerstberger, C., & Yaneva, D. (2013). Analysis of EU-27 household final consumption expenditure—Baltic countries and Greece still suffering most from the economic and financial crisis. *Eurostat Statistics in focus 2/2013*.
- Im, K.S., Pesaran, M.H. and Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels, *Journal of Econometrics*, 115, 53-74.
- Keho, Y. (2019). An Econometric Analysis of the Determinants of Private Consumption in Cote d'Ivoire. *Theoretical Economics Letters*, 9(4), 947-958.
- Keynes, J. M. (1936). The general theory of interest, employment and money.
- Kim, K. (2012). Demand analysis of clothing and footwear: The effects of price, total consumption expenditures and economic crisis. *Journal of the Korean Society of Clothing and Textiles*, 36(12), 1285-1296.
- Kiran M.O.R. & Navneet Sethia. (2005). Factors that influence household and individual food consumption: a review of research and related literature. *Journal of Management* 5 (2).
- Kouremenos, A., & Avlonitis, G. J. (1995). The changing consumer in Greece. *International Journal of Research in Marketing*, 12(5), 435-448.
- Kovács, J. M. (2002). Approaching the EU and reaching the US? Rival narratives on transforming welfare regimes in East-Central Europe. *West European Politics*, 25(2), 175-204.
- Kweka, C., & Morrissey, O. (1998). Impacts of economic growth on consumption expenditures. *Tanzanian Economic Journal*, 15, 1-34.
- Levin, A., Lin, C. F. and Chu, C. S. J. (2002). Unit root tests in panel data: asymptotic and finite-sample properties, *Journal of econometrics*, 108(1), 1-24.
- Levitt, T. (1993). The globalization of markets. Readings in international business: a decision approach, 249.
- Maddala, G. S. and Wu, S. (1999). A comparative study of unit root tests with panel data and a new simple test, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61, 631–652.
- Modigliani, F. (1966). The life cycle hypothesis of saving, the demand for wealth and the supply of capital. *Social research*, 160-217.
- Muzindutsi, P. F., & Mjeso, T. (2018). Analysis of South African household consumption expenditure and its determinants: Application of the ARDL Model. *EuroEconomica*, 37(3).
- Navarro, V., Muntaner, C., Borrell, C., Benach, J., Quiroga, Á., Rodríguez-Sanz, M., ... & Pasarín, M. I. (2006). Politics and health outcomes. *The Lancet*, 368(9540), 1033-1037.
- Newhouse, J. P. (1977). Medical-care expenditure: a cross-national survey. *The Journal of Human Resources*, 12(1), 115-125.

- Nuriz Yahya, et. al. (1985). Effect of Factors Socioeconomic on Consumer Awareness. *Pertanika* 8(1),89-97
- Ohale, L., & Onyema, J. I. (2002). Foundations of macroeconomics. *Port Harcourt: Springfield Publishers*.
- Oliveira Martins, J., Gonand, F., Antolin, P., de la Maisonneuve, C., & Yoo, K. Y. (2005). The impact of ageing on demand, factor markets and growth.
- Parker, J. A. (1999). The reaction of household consumption to predictable changes in social security taxes. *American Economic Review*, 89(4), 959-973.
- Taylor, L. D. (2010). Price and income elasticities estimated from BLS consumer expenditure surveys and ACCRA price data: some preliminary results. In *Consumer Demand in the United States* (pp. 107-126). Springer, New York, NY.
- Thøgersen, J., & Ölander, F. (2002). Human values and the emergence of a sustainable consumption pattern: A panel study. *Journal of economic psychology*, 23(5), 605-630.
- Todaro, M., & Smith, S. (2015). Finance and fiscal policy for development. *Economic Development*,, 793.
- Tomori, S. (1972). The demand for money in the Nigerian Economy. *The Nigerian Journal of Economic and Social Studies*, 14(3), 337-345.
- Uwujaren, G. P. (1977). Specification and estimation of an economy-wide macroeconomic model of Nigeria. *The Nigerian Journal of Economic and Social Studies*, 19(2), 107-134.
- Varlamova, J., & Larionova, N. (2015). Macroeconomic and demographic determinants of household expenditures in OECD countries. *Procedia Economics and Finance*, 24, 727-733.
- Yahya, N. (1985). Effect of factors socioeconomic on consumer awareness.

Διαδίκτυο

Eurostat. (2017). *Final consumption expenditure of households by consumption purpose - COICOP 3 digit - aggregates at current prices [online]*. Retrieved from http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-datasets/-/NAMA_CO3_C

Pettinger, T. (2007). Effect of higher interest rates on UK economy. Retrieved from <http://econ.economicshelp.org/2007/05/essay-effects-of-increased-interest.html>

Pettis, M. (2011).” Lower interest rates, higher savings?“, Retrieved from : <https://www.financialsense.com/contributors/michael-pettis/2011/10/17/lower-interest-rates-higher-savings>

Stanlib (2015), “What is inflation? “ Retrieved from: <http://www.stanlib.com/Individuals/knowledgecentre/Pages/Inflation.aspx>

Supriya, G. (2015), “Three Important Theories of Consumption.” Retrieved from: <http://www.yourarticlelibrary.com/economics/consumption-function/3-important-theories-of-consumption-withdiagram/37756/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 1. Υποκατηγορίες και κωδικοποίηση της κατανάλωσης των νοικοκυριών, Eurostat

CP01	Food and non-alcoholic beverages
CP011	Food
CP012	Non-alcoholic beverages
CP02	Alcoholic beverages, tobacco and narcotics
CP021	Alcoholic beverages
CP022	Tobacco
CP023	Narcotics
CP03	Clothing and footwear
CP031	Clothing
CP032	Footwear
CP04	Housing, water, electricity, gas and other fuels
CP041	Actual rentals for housing
CP042	Imputed rentals for housing
CP043	Maintenance and repair of the dwelling
CP044	Water supply and miscellaneous services relating to the dwelling
CP045	Electricity, gas and other fuels
CP05	Furnishings, household equipment and routine household maintenance
CP051	Furniture and furnishings, carpets and other floor coverings
CP052	Household textiles
CP053	Household appliances
CP054	Glassware, tableware and household utensils
CP055	Tools and equipment for house and garden
CP056	Goods and services for routine household maintenance
CP06	Health
CP061	Medical products, appliances and equipment
CP062	Out-patient services
CP063	Hospital services

CP07	Transport
CP071	Purchase of vehicles
CP072	Operation of personal transport equipment
CP073	Transport services
CP08	Communications
CP081	Postal services
CP082	Telephone and telefax equipment
CP083	Telephone and telefax services
CP09	Recreation and culture
CP091	Audio-visual, photographic and information processing equipment
CP092	Other major durables for recreation and culture
CP093	Other recreational items and equipment, gardens and pets
CP094	Recreational and cultural services
CP095	Newspapers, books and stationery
CP096	Package holidays
CP10	Education
CP101	Pre-primary and primary education
CP102	Secondary education
CP103	Post-secondary non-tertiary education
CP104	Tertiary education
CP105	Education not definable by level
CP11	Restaurants and hotels
CP111	Catering services
CP112	Accommodation services
CP12	Miscellaneous goods and services
CP121	Personal care
CP122_127	Prostitution; other services n.e.c.
CP122	Prostitution
CP123	Personal effects n.e.c.
CP124	Social protection
CP125	Insurance
CP126	Financial services n.e.c.
CP127	Other services n.e.c.

Πηγή: Ιδία επεξεργασία από Eurostat

Πίνακας 2. Περιγραφική στατιστική ανεξάρτητων οικονομικών μεταβλητών

	Mean	Median	Max	Min	Std. Dev.	Skew ness	Kurto sis	JB	Prob.	Obs
Διαθέσιμο Εισόδημα νοικοκυριών	21041.45	20606.5	44446	4098	7987.7	0.194	2.615	6.87	0.032	552
Δαπάνη των νοικοκυριών	54.30	54.278	70.77	30.43	8.01	-0.405	3.11	15.43	0.000	552
Χρέος των νοικοκυριών	102.03	88.79	339.7 8	2.71	69.13	1.04	3.91	116.01	0.000	541
Επίπεδο ανεργίας	8.69	7.80	27.5	1.90	4.34	1.482	5.69	354.93	0.000	530
Απόφοιτοι τριτοβάθμια ς εκπαίδευσης (ηλικίες 25- 64)	22.29	22.65	40.4	6.00	7.89	-0.061	2.18	14.79	0.000	522
Φόροι σε αγαθά και υπηρεσίες	31.82	32.18	48.60 2	20.04	5.72	0.08	2.40	8.77	0.01	545

Πίνακας 3. Έλεγχοι στασιμότητας στις κατηγορίες κατανάλωσης των νοικοκυριών

	LLC		Breitung	IPS		ADF- Fischer		PP-Fischer	
	C	C+T	C+T	C	C+T	C	C+T	C	C+T
LFOODNONALC	-8.82 ^{***}	-1.95144 ^{**}	3.64	-6.43 ^{***}	1.01933	126.207 ^{***}	40.8531	170.85 ^{***}	74.2823 ^{***}
D(LFOODNONALC)	-12.2608 ^{***}	-10.9394 ^{***}	-7.61 ^{***}	-10.5249 ^{***}	-8.8854 ^{***}	194.82 ^{***}	157.77 ^{***}	197.777 ^{***}	172.44 ^{***}
LALCOBEVTOBNAR	-2.73170 ^{***}	-1.76909 ^{**}	-1.31 [*]	-0.5937	-1.0276	53.227	52.320	61.549 [*]	55.301
D(LALCOBEVTOBNAR)	-18.4096 ^{***}	-16.0717 ^{***}	-11.5787 ^{***}	-16.7387 ^{***}	-14.1522 ^{***}	313.034 ^{***}	242.782 ^{***}	343.288 ^{***}	330.796 ^{***}
LCLOTHING	-2.78160 ^{**}	1.70342	3.33	0.00775	2.44241	44.5829	32.6393	51.6880	38.2568
D(LCLOTHING)	-15.4150 ^{***}	-13.7848 ^{***}	-7.88 ^{***}	-15.4398 ^{***}	-13.4518 ^{***}	289.698 ^{***}	231.288 ^{***}	290.286 ^{***}	244.795 ^{***}
LHOUSINGWATELECG AS	-1.81567 ^{**}	0.32460	2.78	0.83546	2.18009	43.8502	33.6460	60.7816	39.8095
D(LHOUSINGWATELEC GAS)	-12.1598 ^{***}	-11.5331 ^{***}	-8.07 ^{***}	-11.2090 ^{***}	-9.24936 ^{***}	208.351 ^{***}	165.981 ^{***}	235.305 ^{***}	298.270 ^{***}
LHOUSEQUIP	0.40371	1.46830	1.88	2.98972	2.87427	26.2300	26.7852	31.0732	33.2488

[91]

D(LHOUSEQUIP)	-11.8899***	-10.2941***	-7.94***	-11.4969***	-9.22205***	212.870***	164.380***	226.229***	188.440***
LHEALTH	-3.51307***	-0.78937	1.01	0.31831	0.82481	48.5476	37.6442	71.0396**	36.1383
D(LHEALTH)	-18.0246***	-17.0365***	-9.72***	-16.0910***	-14.5013***	300.516***	248.816***	313.011***	535.812***
LTRANSPORT	-3.60384***	-3.35681***	-0.02	-2.95946***	-2.24472**	78.7000***	69.4405**	91.0887***	72.9507***
D(LTRANSPORT)	-17.9178***	-16.3270***	-8.23***	-15.5561***	-13.0117***	289.888***	222.597***	456.337***	528.286***
LCOMMUNICATIONS	-8.47482***	-4.37467***	6.74	-5.89738***	1.14641	127.050***	53.4205	121.292***	59.1098
D(LCOMMUNICATIONS)	-10.4627***	-11.9300***	-9.14***	-8.40966***	-9.03717***	157.674***	157.309***	168.394***	193.031***
LRECREATION_CULTURE	-2.27267**	-3.41915***	2.55	-0.08668	-1.13493	70.3342**	58.5702	95.9454***	60.0277
D(LRECREATION_CULTURE)	-12.5789***	-10.8892***	-6.49***	-12.3579***	-10.2070***	231.158***	182.629***	250.780***	513.304***
LEDUCATION	-1.84359**	-3.05820***	0.22	-0.74431	-1.92241**	56.3470	68.6752**	58.9342*	86.4027***
D(LEDUCATION)	-17.7327***	-17.6788***	-11.52***	-16.3251***	-16.0008***	286.679***	262.412***	441.121***	663.460***

LRESTAURANTS_HOTE LS	4.11813	3.88473	5.27	5.28883	5.62585	19.9545	15.5885	24.6847	16.6601
D(LRESTAURANTS_HO TELS)	-13.1147***	-12.1999***	-7.66***	-12.2340***	-11.3291***	229.680***	201.410***	234.354***	233.588***
LMISCGOODSSERV	-3.03685***	-1.68398**	-1.60*	-2.08942**	-1.86356**	65.6867*	67.0365**	79.0773***	69.0364**
D(LMISCGOODSSERV)	-18.3993***	-15.9036***	-8.20***	-17.0061***	-14.3305***	318.385***	245.585***	377.865***	314.956***

Πίνακας 4. Έλεγχοι στασιμότητας στις ερμηνευτικές μεταβλητές

LHOUSEINC	-7.56376***	1.28104	3.20	-1.82786**	4.16778	65.1108**	17.3643	67.8068**	19.1772
D(LHOUSEINC)	-10.3441***	-8.92256***	-11.26***	-12.8051***	-	236.718***	218.020***	242.105***	223.866***
					12.6844*				
					**				
LHOUSEPEND	-0.44737	-1.65889*	-0.86	0.61321	-0.15038	40.2406	47.1296	41.2764	47.0459
D(LHOUSEPEND)	-16.3157***	-14.1662***	-11.54***	-14.3293***	-	265.757***	198.882***	350.622***	362.510***
					11.5696*				
					**				
LHOUSEDEBT	-8.24264***	2.70313	10.57	-2.55998***	7.60474	95.1799***	18.0328	79.3607***	19.6192
D(LHOUSEDEBT)	-7.27013***	-8.43951***	-4.79***	-6.46173***	-	129.086***	129.658***	128.249***	150.961***
					7.14362*				
					**				
LUNEMPLOYMENT	2.19762	2.81316	2.85	1.42352	3.05720	35.0606	19.0130	44.4312	24.3687

D(LUNEMPLOYMEN T)	-6.35192***	-5.05016***	-6.10***	-5.59180***	- 2.44729* *	109.641***	68.7586**	106.588***	66.4880**
LTERTIARY	-4.60684***	-4.38164***	0.37	3.25370	- 2.23371* *	44.2234	69.1634**	64.0127*	78.6995***
D(LTERTIARY)	-16.9684***	-15.4781***	-6.60***	-15.6681***	- 13.2061* **	296.942***	223.769***	302.299***	243.988***
LTAXES	-1.91636**	-0.79095	-0.86	-1.30008*	0.75615	52.8225	37.5686	55.0454	38.1897
D(LTAXES)	-16.4684***	-14.9548***	-11.46***	-15.3594***	- 13.3143* **	285.626***	228.154***	308.096***	316.143***